

शंका समाधान

भीमच्या गांवी एक श्रीमंत गृहस्थ रहात असे. रोज निरनिराळी पत्रांने कळत सायची त्याला फार हौस होती. त्याने वा कामावर एका बाबाच्याला नेमले होते. मारक दिवसांपून निदान तीनदा तरी खात असे. प्रत्येक वेळी नवीन नवदार पदार्थ त्याला लागे.

सैपाक्याला देखील खूप खावची संवय होती. साऊन पिऊन मारक झोपला की, आचारीपण उरलेली पत्रांने फक्त चकून शोपी जाई. पण मारकाने हाक मारली की त्याला जावे लागे. त्याने विचार केला की, हाता-खाही एक मोठ्या ठेवून घ्यावा.

एके दिवशी त्याने ते आपल्या मारकाला सांगितले. मारकाने कळू केले. आचारी भीमच्या बाजीकडे आला आणि भीमच्या

कामाला पाठवायला सांगितले. म्हातारीने विचार केला, बरं झाले. त्याचे शेट भरेल व येतांना कांहीं तरी अन्न बरोबर नेऊन येईलच की नाही. त्यावर आपला उदर-निर्वाह चालेल. म्हातारीने भीमच्या बोलावून आचार्याची ओळख करून दिली. आचारी त्याला बरोबर बोलावून नेऊन गेला.

तो श्रीमंत मनुष्य जेवला की शोपे व शोपून उठला की, खावला काय केले आहेस म्हणून विचारी. आचारी जे कांहीं समोर-आणून ठेवी ते साऊन पिऊन पुन्हा शोपी जाई.

कर्वा कधी तो मज्जेत बटूच विचारी—
“अरे, सायला प्यायला काय केले आहेस?”
शोपित बटून साळमागुळ आपले जेवण झाले अस्वस्थाने तो पार निसरून जाई.

आचारी म्हणे—“मारक, आतांच तर आण जेवून झोपलास!” पण घन्याला ते खरं वाटत नसे. सैपाक्याने खरवटे ताट आणून दाखविले म्हणजे त्याला खरं वाटे. म्हणून सैपाक्याने मारकास जेवण दाख्यावर त्याचे ताट त्याच्या पलंगाखालीच ठेवण्याचा पचात ठेवला. मारकाने विचारल्याबरोबर तो ते ताट दाखवी.

कांहीं दिवसांनी सैपाक्याला एक कृषि सुचली. कारण त्याला स्वतःला जेवल्यानंतर झोप येई. सैपाक करण्याचा आळस त्याला वाटू लागला. म्हणून त्याने मारकाला या शिवाय खरकटे ताट दाखवूनच कित्येकदा काम भागवून नेले. तो मारकाच्या ओंठाला हट्टूच तूष व साखर कावून निघून जाई आणि पोत पडत असे.

मारकाने जेवण आपल्याला सांगितले म्हणजे म्हणे—“आतांच तर जेवलात मारक! पहा, हे ताट आणि तोड छुदां नाही पुतले मारकांना.” मारक तार पाहून व ओंठावर तूष व साखरेचा अंघा राहलेला पाहून विशेष तक्रार करीत नसे.

व्या दिवशी भीम नोकरीवर आला त्या दिवशी सैपाक्याने सैपाक करून स्वतःच सर्व पुढे सरसावला. पण घरच्या ओंठावर तर

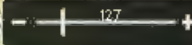
साऊन टाकले व उठे ताट भीमच्या हातांत देऊन ते मारकाच्या पलंगाखाली नेऊन ठेवायला सांगितले. नंतर तूष व साखर देत असेही सांगितले की, मारक श्रेणलेले भादित त्याच्या घरच्या ओंठाला हट्टूच लावून ये. कांहीं मीति नाही. छान वोरत पडले आहेत.

मीमूने छान समनस्यासारखी मुंडी हलविली आणि मारकाच्या पलंगाखाली ताटवाटी नेऊन ठेवली आणि तूष साखर मारकाच्या घरच्या ओंठाला लावण्यासाठी पुढे सरसावला. पण घरच्या ओंठावर तर

Fullscreen

127

14 / 108

मिशा होत्या. मिशांवर नाक होते. मिशांवर लावावे की नाकावर नाचा त्याला उन्हाळा होईना. शेवटी त्याने माळकाला आगे केले. म्हणाला-“माळक, आचार्याने तुमच्या वरच्या ओठाला तूप साखर लावायला सांगितले आहे. पण तुमच्या मिशा पहा किती मोठ्या आहेत. बग ही तूप साखर मिशांना लावू की नाकाकाला. आपण सांगाल तसे करतो.”

माळक झोप मोडल्याबरोबर विचारु लागला-“अरे पण ताट नाही का वाटून आणलेस ?”

“सैषाक्याचे जेवण झाले माळक. त्यानेच हे ताट वेढे ठेवून तुमच्या ओठाला तूप साखर लावून ठेवायला सांगितले आहे. पण तुमच्या ओठावर मिशा आहेत व मिशांवर नाक आहे. आता ही तूप साखर

मिशांना लावू की नाकाकाला. आपण सांगाल तसे करतो.” भीम म्हणाला.

“ही काम मानगड आहे ! बोलाव आचार्याला.” माळक म्हणाला.

“पण तो तर झोपला आहे माळक ! आपण उठलांत म्हणजे आपले जेवण झाले आहे जसे सांगून आपल्याला हे ताट दाखवायला सांगितले आहे.” भीमने सर्व सांगून ठाकले.”

तेव्हा माळकाला कळले की हतके विवस सैषाक्याने स्वतः साऊन पाने माडून तोडाला पुसली आहेत. त्याने एक सोदा घेतला व आपल्या सैषाक्याला व भीमाला छान बढवून काढले आणि म्हणाला-“वाचते व्हा सगळे. आचार्याने पण भीमाला तूप बढवून काढले. कारण त्याच्या मूर्खपणामुळेच त्याची नोकती गेली होती.”

दुसऱ्या

तृतीय अध्याय

सरीस येतांना पाहुनिया
तोड फिरविले वधाने ।
समोर कोणी नाही आला
नाहि बोलला खुमुधाने ॥

बसला होता दूर जरी तरी
जब आसनावर दक्ष;
आली सति हे कळले त्याला
नाही दिघले पण लक्ष ॥

होम घेऊन होता, कां पण
ज्याच्या दक्षाच्या डोळ्यांत !
सरीस दिखले सर्व वेगळे,
थर जाहली अकित मगांत ॥

लक्षावाधि सुनि, वेच, विप्रगण
पहात होते तो यत्न ।
नवने आले फक्त एकडे
परमेश्वर शिख सर्वज्ञ ॥

उडून येऊन शोधून ऐकुन
“हरहर हांभो” चा जयघोष ।
माता आली मुलीस सेडून
झाळा विजला अति संतोष ॥

भीति पतीची परंतु तिजला
घाटत होती, म्हणतिल काय !
कारण माहित होते संगळें,
मन दातेचें, करील काय ॥

राम जावया वरति पतीचा
समोर आलेली मुलगी;
कळकळले ते मातृदुष्य अति,
पत्रिक निर्मल एक जगी ॥

माता-पुत्री मेढल्या जणू,
मेढे पाडल हरिणीला,
माय वासरा तसे भासले
दृश्य मनोहर संचाला ।

अ. माळक अगटे, नवी विडी

Fullscreen

127

16 / 108

करीत होते कौतुक सगळे
राग भडकला दक्षाच्या।
दक्षपति जावून्ना द्याली
क्रोध पाहुती नवऱ्याच्या ॥

दहिणी "ताई!" म्हणत भांबळ्या
होल्या, त्या पण अपायच्या;
फिरल्या यागे भिडन पाहुती
मजूर पिढ्याची कम कटुल्या ॥

प्रसेग विसला सतिस वेगळा
हुसि जावले चित्त तिचे।
परतावे की रद्दावे तिचे
काय करावे तिज न चुचे ॥

चांदोबा

घोर करुनि ती हात जोडवी
उभी राहिली पित्याजवळ।
बक करुनि ती शुकुटी धवला-
"बोल काय तें परीजवळ ॥

"निवून जा तूं परत पावली
स्थान न माझ्या घरीं तुका।
कशास आलिस वेथें कोणी
बोलविलें का सांग तुला?"

बाणी निष्ठुर ऐकुनिया ती
धन जाहली सती अशी,
वध विरावर पडले असतां
हुसित व्हावी सुभी अशी ॥

वाहु लागले मध्न्य घळमळां
क्षणांत डोक्यांतून तिच्या।
कीं क्रोधाक्षीच्या त्या होत्या
टिपण्या बोलवांतील तिच्या ॥

"मग मोडन मी पतिचें आलें
माहेराचा मग धरून;
काय मिळविलें येउन येवें
पतिचा अन् अपमान करून!"

ऐकल्या तिनें करीत होते
विम-देव-मुनि संशोधार।
करीत नव्हता रघेसु कोणी
बुडुन शिवाचा नामोचार ॥

विस्तु धायला जणूं वरडलें
शाडून पतिचा तो अपमान।
मानव जाली होती सदा ती
पतिच्या मानामध्ये मान ॥

वरवर खावला कातुं लगले
क्रोधाग्नीनें तिचें शरीर।
पित्यास संशोधुन ती वचली,
बाणी होती बति गंभीर-

"ऊन विला मज, उपकारस्तव
पित्यास करतें मध्यम ममान,
ऐका यन् पति अपमानाचा
भोगा होईल जो परिणाम ॥

"शिया शिवाशक्त पक्ष कशाचा?
काय चाडला तुम्हां केळ?
बुड्याचा शोकांत पाय हा।
हंसेल तुम्हां जो ऐकेल ॥"

दक्ष ऐकुनी ओमडला-"जा,
वंद तोड तूं कर अपुले।
लहान तोंडी मोठा वेणें
घास घोमले का असले?"

"मको पित्याला पटीस कर जा,
मुला पराजे तो अपवेश।
ऐकलेस नूं नाहिस जर तर
काहित धरनी मिजा केस ॥"

शुद्ध ऐकुनी शिवराज झाले
नाद अयंकार भव केला।
शक्ति करुनि बसविलें सतीनें
तत्त्वधर्मी ज्याला त्याला।

पित्यास धडली-"घोर तुम्ही पण
केला आहे हा अविचार।
करी नित्य जो शुभ जगताचें
स्वाध्यायिपयीं यत्ना दिवार ॥"

"मर्त्य शर्व हा होइल तुमचा
अस पक्षपण क्षणांत हो।
बाप तुम्ही, पण शाप तुम्हांला-
कांटा राहिल मनांत हा ॥"

चांदोबा

Fullscreen

127

18 / 108

झांप देवनी मनांत साठवी
सती जाहली दुःखी फार ।
उत्तरेकडे मुख ती कनवी
बसली पतिचा करित विचार ॥
ध्यान घेतली ती स्वतां ज्वाळा
निवृत्त लांगल्या अंगातून,
शफा न झाले कुणा वांचणे
दिश दिव्या त्या वेजातून ॥
जळून गेली मेषावाणी
मूर्ति खतीची ती साकार ।
यक्ष मंडपाचे नंतर
जळून गेली बाढाकार ॥
शिरून नंदी, गण ओरडले,
झुडला कित्येकांचा वीर-
“पकळा त्याला कुठे दक्ष तो”
परतू लागले ऐकूनि वीर ।
वस पळाला दृश्य पाहुनी
जपला भागें भृगुमुनिप्या ।

अग्नि धसत घेऊनी पातले
सैनिक मंत्रने त्यांच्या ॥
आणि गणांचे पुढ जाहलें
एक भयंकर स्वांच्याही ।
यक्षभूमि जणुं युद्धभूमि ती-
बडबडा प्रेतांच्या राणी ॥
गंमत नमण्यां यक्षाची जे
आले होते प्रेक्षकगण ।
पाय काढला त्यांनी तरलण
होवा मोठ्याने तो क्षण ॥
मगळतां रवि पाठ दाखविले
सर्वे गणांनी प्राणभये ।
पाठ दाखवून रणांगणाळा
सर्वे पळाले भृगुभये ॥
युद्ध थांबले, नारदमुनि पण
महणत निघाले-“नारायण !”
किती स्वये हे रक्त काढले-
“नारायण हरि, नारायण !”

आग्निदीप

[१३]

[चित्रसेनने राज्यांत सात्रलेली अराजकता गादीसो कान्यासाठी अनेक प्रयास केले, पोर प लुटेरे यांना वसा बसून त्यांना शेतीसाठी जमिनी दिल्या. या वापरात महाराणी कांतिमतीच्या एक मुलगा झाला, तो पान बरिना होताना उमाक्ष म्हाला येऊन जपकराही आला. चित्रसेनने एका मुलाला आणून उमाक्षामोर देता केला. त्यालाच सुवराज समजून उमाक्ष त्याला घेऊन गेला, पण तो मुलगा सुवराज नसून सैपाक्याचा मुलगा आहे हे उमाक्षाला पकळले, पुढे बापा]

उमाक्ष रागारागाने त्या मुलाला घेऊन तो मुलगा सुवराज नव्हे हे उमाक्षाला कपिलपुराच्या किडनापर्यंत आला. दुरूनच कळले आहे.”

त्याला फसविणें इतकें खोपें नाही महाराज !” अमरपाल म्हणाला.

चित्रसेन कांतिमतीकडे वळून बें केले हे काही बरोवा केले नाही असे दाखवीत म्हणाला-“बरोबर आहे, तुजें म्हणजे. मी

चावळतच गेली चित्रसेन म्हणाला-“म्हणजे वचन दिलें, तेव्हा वा भयंकर परिस्थितीची

“बोरोवा”

हृतक्यात उभाक्ष यज्जना करीत व याय आपटीत राजवाक्यात पोचला. चित्रसेनने विचारले—“काय झाले उभाक्ष ! पुत्रवा विषयीच आपली वीळत होतो.”

“महाराज ! तुम्ही आपले वचन मोडले आहे. हा कोणाचा तरी पोरटा माझा गळ्यात बांधून मला फूसविण्यात आले आहे.” उभाक्ष म्हणाला.

“ही बासोची चूक माहे, उभाक्ष ! त्यांनी पाहिले तुमराजानेच ऐवजी मंत्र्यांचा मुलगा आपणुन दिला !” अमरपाल म्हणाला.

“हा मंत्र्याचा मुलगा आहे ! हा : हा : हा : हा :” बळून उभाक्ष मोठ्याने हसला व मुलाला उचलून म्हणाला—“हा सैमानयाचा मुलगा आहे, मंत्र्याचा मुलगा नाही. मला हवा आहे चित्रसेन महाराजांचा पदिला मुलगा, त्याच्या ऐवजी त्यांनी आपले सर्व राज्य मला दिले तरी ते मला नको !”

“बाब, मुलाला घेऊन येतो,” असे म्हणत चित्रसेन आत गेला.

त्या अवधीत चार दासी एका मुलाला सुंदर रेशमी काडे घेऊन बाक्या व उभाक्षा-समोर त्याला उभा केला. उभाक्षाने दोन तीनदा त्या मुलाकडे व दासीकडे सजक

मुद्रेने पाहिले व म्हणाला—“अरे पण तुम्ही तुमराजारेवजी पाहिले आणखी कोणाला तर नाही आणलेत ? पहा, बरे का !”

“तुला हतकी सेवा वाटत असेल तर मंत्र का नाही विचारीत मुलाला !” दासी म्हणाल्या. उभाक्षाने मुलाकडे लटकून त्याला दडवून उचलून घेतले व विचारले—“तुझे नांव काय बाल ?”

“दुबराज !” मुलगा म्हणाला.

दासी जोराने हसत म्हणाल्या—“नाव वाई ! काय तरी प्रश्न हा ! तू कोणाचा मुलगा म्हणून का नाही प्रश्न विचारलास उभाक्ष ! तुला संशय तुला झाला असवा !”

“मला फूसविण्यासाठी तुम्ही त्याला बळवून ठेवले नसेल कदाचलून ? म्हणून मी मुद्दाम दुसराच प्रश्न केला !” उभाक्ष म्हणाला.

“आता तरी झाले का समाधान तुझे !” दासींनी विचारले.

“काचे उच्चर उघा संगिन ! मी रानात लटकून त्याची परीक्षा घेईन व तो कोणाचा मुलगा आहे हे येऊन सांगिन ! जरा का हा तुमराज ठरला नाही तर तुम्हा चौधीना उचलून घेऊन जाईन व माझ्या राक्षस

अनुयायांशी तुमचे लग्न लावून देईन.” उभाक्ष म्हणाला.

उभाक्षाने ते वाक्य ऐकून दासी दचकल्या. उभाक्ष मुलाला खांब्यावर उचलून घेऊन खांबे लांब पावले टाकीत किल्ल्याच्या काटका-बाहेर निघून गेला.

रानात पोचल्यावर उभाक्षाने मुलाची परीक्षा घेण्यासाठी त्याच्या हातात एक काठी दिली व विचारले—“तुला आमदली का ही काठी ?”

मुलगा म्हणाला—“हो छान आहे ! मी घेऊ का ही काठी !”

मला करपना देखील नव्हती.” “आणून त्याचा कांटा दूर केला तर, महाराज ?” अमरपालने विचारले.

“तुला वारते तितके ते सोपे नाही. या लावाय दिलेले वचन मोडून विधास-घाताने मित्राचा वध करणे क्षत्रियाला शोभत नाही. माझी मवा व भाक्षे अभि-कारी माझी काय किंमत करतील ! तूच विचार करून पहा !”

राणी कांतिमति म्हणाली—“या राक्षसाचा प्रश्न माझ्यावर टाकावा !” असे सांगून ती व्रांत तिघून गेली.

उमाश ष्टणाला-“हो चे की, तुझ्या-
सराटीच तर मी शोधून काढली आहे. बा
काठीनें तू काय करणार बाळ !”

“काय म्मणार ! का ! सिद्धारंतिन
मेंढरू कोठे बाहेर पळू लागले तर एक
वेढेन सडकून.” मुलगा म्हणाला.

“अरे मुलगा ! म्हणजे तू राजाच्या
पनगताचा पोर आहेस तर ! असें काय !
पाहतो तर ! वनगराच्या पोराला वळून
राजकुमार म्हणून माझ्या गळ्यात बांधायला
निघाल्या होत्या नाही का त्या दासी !”
रागातें त्याचे सर्व अंग थर थर कांपू लागलें.

त्यानें मुलाला उचलून घेतलें आणि “तुचे
मिरी ! दगा ! फसवणूक ! असें बोरकट
कपिलपुत्रच्या किंझाकले बांबला, त्याच्या
पायाच्या चकचानें किंझाच्या मिती देखील
हाकें कागळ्या.

उमाशानें जवळ आल्यावर पाहिलें कीं,
राजवाल्याच्या हिंडी दरवाज्यासमोर त्याला
सैन्य उभें असलेलें दिसलें. त्याला वाटलें
कीं चित्रसेनानें माझ्यासाठीं पुढ करण्यासाठीं
हे सैन्य उभें केले अणानें. पण त्यानें जवळ
जाऊन न्याहाळून पाहिलें तेव्हां त्याला
अमरपाल एका मुलाला घेऊन वया असलेला
दिसला. मुलगाच्या अंगांत राजसी पोशाख
होता. त्याचा तेजस्वी चेहरा पाहून उमा-
शाला वाटलें, हा युवराज असावा.

उमाश अजून दूरच होता, अमरपाल
ओरडून म्हणाला-“उमाश ! हे आहेत
युवराज ! दासीनीं दोनदां चूक केली.

“आ सवें तुका दासीच्याच आहेत,
जसें म्हणावयाचें आहे का तुला !” उमाशानें
अंग करीत पुढें विचारलें-“आणि आतां
तू हे युवराज कीटून आगळे आहेस !”

“हे युवराजच आहेत, उमाश ! माझा
बोलण्यावर तूं विश्वास कर ! मी तुला

फसवीन असें क वाटतें तुला ! महाराजांचा
पहिजा मुलगा तुला हवा होता, तो हा
आहे !” अमरपाल म्हणाला.

उमाशानें रक्षपूर्वक मुलाकडे पाहिलें.
अमरपालच्या डोळ्यांत त्याला विवकला
दिसली, डोळे ओले पण झालेले होते.
आतां त्याला संशय राहिल नाहीं. “मला
दोनदां गिनाकारण कां श्राप दिलाच !
पहिल्यानेंन माला दिलें असतें तर काय
हरकत होती !” उमाशानें विचारलें.

“उमाश तूं राक्षस आहेस. तुला
मातेच्या हृदयाची कल्पना नाहीं. राणी
साहेब वैशुद्ध होऊन पडल्या आहेत. महा-
राज त्यांच्या सुसूनेसाठीं तेथे गेले आहेत.
महाराजांना या सर्व प्रकाराबुलें किती वाईट
वाटत आहे याची कल्पना तुला काय
असणार उमाश ! मागचा पुढचा काहीं एक
विचार न करतां महाराणीची अनुपति मेल-
विस्थापिनाय त्यांनीं तुला तें वचन दिलें
होतें. तें पुरें करण्याची जबाबदारी त्यांच्या-
वर होती. पण राणीसाहेबांनीं वचन कोटें
दिलें होतें. आ मुलावर महाराजांचा जितका
अधिकार आहे तितकाच राणी साहेबांचा
देखील आहे !” इतकें बोलत अमरपाल

गर्भ झाला. उमाश बोला वेळ विचारांत
पडला. नंतर मुलाला उचलून खांद्यावर घेत
म्हणाला-“ठीक ! महाराजांच्या दर्शनाला
येईन एकदां !” असें सांगून तो निघाला.

तो बोल असतां अमरपाल त्याला
म्हणाला-“युवराजांच्या रक्षणाची जबाब-
दारी तुझ्यावर, विसरूं नकोस !”

उमाश थांबून व मागे वळून म्हणाला-
“आजपासून हा मुलगा चित्रसेन महा-
राजांचा नाहीं. माझा मुलगा अमरच आहे.
बक्षांत ठेव, तू देखील विसरूं नकोस !”
उमाश आनंदानें उज्या मारीत पांथ वाटेनें

आपल्या विजयापेठे चाळण होता. एथेने खांबावर बसलेल्या युवराजाचा म्हणजे—
“बाळ! तू आता माझ्याकडेच राहायचे वरे का! मी तुला रामली रामली आपण देईन. तुला मी उग्रदत्त म्हणून हाक मारीन. माझे नोकर चाकर सर्व तुला उग्रदत्तच म्हणतील.”

उग्राक्ष आपल्या किल्ल्यासमोर आला. किल्ल्यासमोर राक्षस घुडुंडे त्याची राद पहात बसे होते. त्यांनी उग्राक्ष व राजकुमाराचा जय घोष केला.

उग्राक्ष आपल्या अनुयायांना म्हणाला—
“हा आहे तुमचा होणारा राजा! नायक

व धनी! याचे नांव आहे उग्रदत्त!”
सर्वांनी “उग्रदत्त की जय!” असा जय घोष केलाच उग्राक्ष उग्रदत्ताला बैलून किल्ल्यात गेला. आपल्या राजवाल्याच्या एका सुंदर दारुमार्त मुलगा खाकी उतरून ठेवीत तो म्हणाला—“हा पहा तुझा महाक! तुझ्याबरोबर खेळायला तुझ्याबरोबरचो दोन मुले मी घेऊन येतो. मग तुम्ही सर्व मिळून खूप खेळा!”

नेत्र उग्राक्षने आपल्या दोघां विधल नोकसंवा बोलाविले आणि म्हणाला—“तुम्ही जाऊल उग्रदत्ताच्या घराच्या दोन मुलांना घेऊन येऊन या. कोणाला कळता कामा नये की कोणी मुलाला उचलून नेले. चित्र-क्षेप महाराजांना पण हे कळता कामा नये की, त्यांच्या राज्यातल्या मुलांना जाव्ही पळवून नेत आहो.”

“तर मग हे काम रात्रीच करावे लागेल!” एक सेवक म्हणाला.

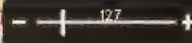
“पण रात्री काळोखात मुलगा मांभला, लंगडा, फसा आहे हे काय कळणार तुम्हाला! तसा मुलाला घेऊन आलात तर कागडी होळवीन तुमची, वक्षात ठेवा. ज्या घरातून मुलगा उचलून आणार त्या

Fullscreen

127

26 / 108

प्रत्येक भरांत ही मोहरांची एक पिछवी ठेवून या." जमाखाने वजावून सांगितले आणि एकेकाला एकेक मोहरांची पिछवी दिली.

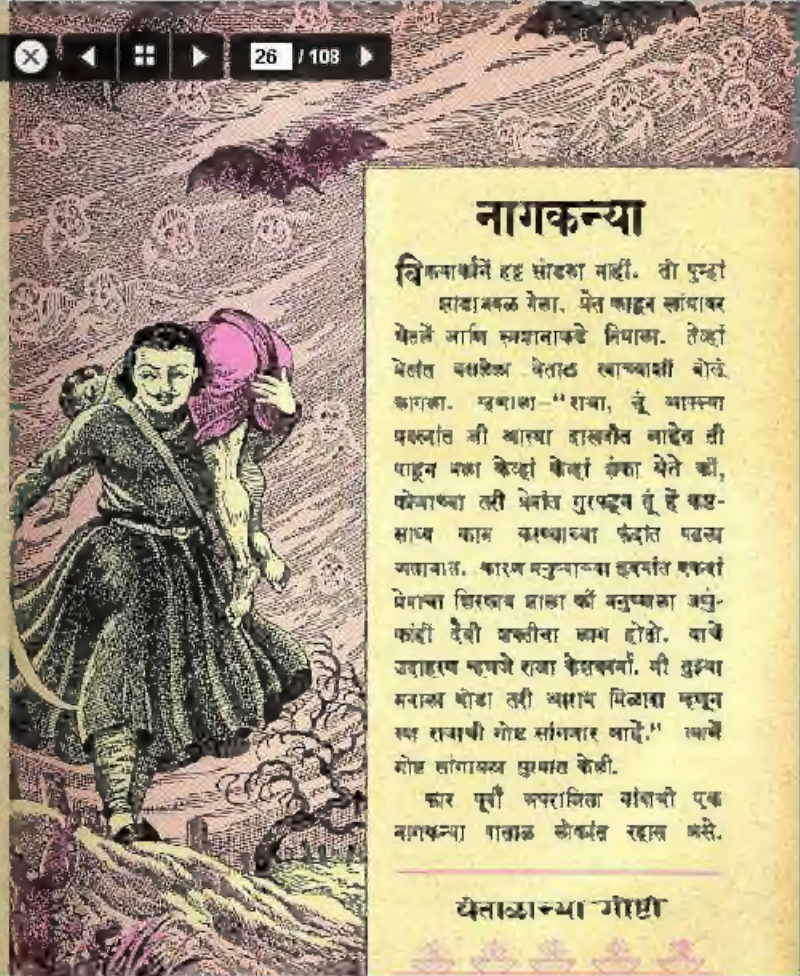
दुसऱ्या दिवशी जमाख उभरतच तोंडवर खेळत बसता दोघे राखत बेट असलेले बिसले. प्रत्येकाच्या खांद्यावर एकेक सुंदर मुलगा होता.

त्यांना पाहून उभरतच आनंदाने नाचू लागले. रागाळला. पण ती दोघे मुले मात्र भीतीने बरबर कावत होती. हे पाहून जमाख म्हणाला—“सर्ब मुलांना बरा वागेल खेळण्याला नेऊन जा. तेथे जमाखरांगणा पिकांवरोबर खेळू लागली म्हणजे त्यांचे मन शमेल.” मंतर मोडावेळ वावून त्याने विचारले—“या मुलांना आजतागांवा तुम्हाला कोणी पाहिले तर नाही ?”

“नालक ! कोणाला कळणार ? शेतात कोपडीत ही मुले एकटी होती. त्यांना उचलून घेऊन आलो व आपल्या हुकूमामागे मोहरांची पिछवी त्याच कोपडीत राखून आलो आहो.”

मंतर जमाखाने सांगितल्याप्रमाणे राखत मुलांना घेऊन वागेल गेले. तेथे असतानाच व सापाची पिले खेळत होती. त्यांना पाहून मुले राखत्यांच्या खांद्याकडून उतरली व त्या पिकांवरोबर खेळण्याला धावली. त्यांची गीति पार पळून गेली. त्यांनी काकडी खेळली राहिली होती. पण ही जमाखने प्रत्यक्ष पाहून त्यांना जो आनंद झाला तो काय दर्जना ! जमाखाने मुक्ति एकंदरीत नक्कीच ठरली. जमाखने त्यांच्या संगतीत काय रमला.

[पुढील गोष्ट पुढील वेंची]

नागकन्या

विकनाथाने दृष्ट घाबरला नाही. ती पुन्हा घाबरून गेली. पंत काहीन सांधावर घेतले आणि सज्जनाकडे निघाला. तेथेच बसलेला वेताळ त्याच्याशी बोले लागला. म्हणाला—“राजा, तू आपल्या प्रकृतीत जी आत्मा दाखवित नाहीस ती पाहून मला केव्हा केव्हा संता येते की, पोवाच्या तरी भेतात पुरवून तू हे कष्ट-साध्य काम करण्याच्या फंदीत पडला असतास. कारण मनुष्याच्या कुरवात कुरवात भेताच्या सिरकाव दाळा की मनुष्याला जणु-काही देवी कळीला लग्न होतो. याचे जडावरण म्हणजे राजा केशवना. मी तुझ्या मराला बोटा तरी असाध्य पिळारा म्हणून मग राजाची गोष्ट सांगणार आहे.” त्याने गोष्ट सांगायला पुढात केडी.

कार पूर्वी कपराजिता गांधाची एक नागकन्या गावात कोकाल रहत असे.

वेताळान्या गोष्टी

नागकन्याच ती, तिला कोठे जायला अठकाव म्हणून नव्हता. कधी कधी ती पाताळ लोकांसून भुलकांत येई. एका लहानशा सरोवराच्या काठी येऊन ती विश्र करी.

त्या सरोवरापासून थोड्या अंतरावर एक नगर होतं. तेथील राजाचं नांव केशववर्मा असें होतं. तो रूपाने जणुकांही मरणाच्या पुतळान होता. पण छीन्नादी विमयी त्याच्या मनःत एक तऱ्हेची चीड होती. कारण त्याचे बहील देवेन्द्रवर्मा याच्या अंतःपुरीत अनेक राण्या असतहि त्यांना कधी खरें संसार सुख असे मिळाले नाही उलट सारं आयुष्य

काळजीत व दुःखांतच गेलं. ही गोष्ट केशववर्माला त्याच्या बहिळांकडून कळली होती. म्हणून तो कोपल्याहि छीकडे फिरवून पहात देखील नसे.

राजघर्षात रूपरमण नांवाचा एक म्हावी म्हात असं. त्याचें रूप त्याच्या नांवाला सामेल असें नव्हतं. एक तर तो लंगडा होता पांढीवर मोठे कुबड होतं. त्याचा एक डोळा गेला होता. रंग तर पांढी तिनारुच नका.

एकदां रूपरमण फिरत फिरत अपराजिताच्या सरोवराच्या बाजूला आला व तिचें सौंदर्य पाहून मुग्ध झाला. अपराजिताने पण तिला पाहिलें. पण तिच्या मनावर अगदी उलटा परिणाम झाला. ती तोंड फिरवून उभी राहिली आणि म्हणाली— “नाकटा हो माझ्या डोळ्या समोरून!”

रूपरमण पातळा. परंतु त्याचें मन त्याच्या स्वाधीन नव्हतं.

पुढे कांहीं दिवसांनी केशववर्मा सिकारी खाडी म्हणून रानांत गेला असता त्याचा थोडा जुजून पळू लागला. नोकर चाकर मार्गे राहून येथे आणि केशववर्मा अपराजिताच्या सरोवरा नजीक येऊन पोचला.

चांदोषा

पाणी पिण्यासाठी तो त्या सरोवरा जवळ गेला. अपराजिताने त्याला दुरून पाहिले होतं. ती हल्ले हल्ले त्याच्या मार्गे येऊन उभी राहिली. पण तिच्या पैजणाचा व बागल्याचा आवाज ऐकून केशववर्माने मार्गे वळून पाहिले. अप्सरेकाहि लाजवणाने तिचें तें सौंदर्य पाहून केशववर्मा मोहित झाला. परस्परचें परस्परच अकस्मात भेटीमुळे जें प्रेम उत्पन्न झाले, तें थोड्या वेळाने होणांवा दुःखी करण्यात कारण झाले. कारण केशववर्माने विवाह करण्यास नकार दिला तो म्हणाला— “छीजात मायावी असते. तिचा स्पर्श सर्वदेखाहून जास्त भयंकर असतो. म्हणून मी स्त्रीजातीच्या साकलीला देखील स्पर्श करीत नाही.” असें सांगून तो निवून गेला.

केशववर्मा राजधानीत परतला. पण त्याचें मन अपराजिताने हिरावून घेतलें होतं. त्या विवसापासून केशववर्माचे लक्ष राज्य कारकारांत लागत नसे. भूक, तहान व झोप पार लहून गेली. परंतु त्याच्या आजाराचें खरें कारण कोणाकाच फळलें नाही. भूत पिशाच बाघा झाडी असावी असें समजून प्रवानाने मांत्रिजांना बोलाविले. त्यांनी आपापल्या समजुती प्रमाणे इलाज करून

पाहिला. पण कांहीच फायदा झाला नाही. राजा विरह दुःखाने आजारी असेल वाची कोणाला कल्पना देखील नव्हती. रानांत अपराजिताची व त्याची भेट झाली ही गोष्ट कोणाला माहीत नव्हती.

तिकडे राजाच्या घेमासुळे अपराजिता पण वेडी झाली होती. परंतु ती हात टेकून बसली बाही. तिचें सरोवरांत खडी टाकली आणि त्याच्या तलाशीं असकेल्या भोंवतून ती पासाळ लोकांत गेली. तिनें आपल्या बहिळांना जाऊन बडलेले वृत्त सांगितले व म्हणाली— “बाबा, तुम्हाला अनेक सिद्धी

चांदोषा

प्राप्त आहेत. मला परकाय प्रवेश सिद्धीचा मंत्र शिकवून था." नागरावाने आपल्या मुलीला एकच काय दोन मंत्र शिकविले, एक परकाय प्रवेश सिद्धीचा व दुसरा खरीर त्याम करण्याचा. अपराजिताने दोन्ही सिद्धी प्राप्त केल्या व आपल्या आवडत्या सरोवराकडे आली

रूपरमण न्हावी वेलील अपराजिताच्या मेघात आपला कापधेंदा सोडून त्या सरोवराच्या चारी बाजूला अपराजिताच्या दर्शनाच्या आदेशाने धिरश्या घालीत बसे. आपला प्रयत्न म्हणजे आकाशातले तारे

तोडण्या सारखा आहे कारण कोडे तिचे ते अलौकिक सौंदर्य व कोडे आपले हे विद्रुप रूप, निदान तिचे दर्शन घडले तरी फुगे या विचाराने तो तिकडे येत बसे.

नकळत झाडाथाड उभे राहून तिला वहात बसविले या हेतूने तो चाहक लागू न देता चालत होता. पण एका वाळक्या काडीवर त्याचा पाय पडला व काडी मोडल्याचा आवाज ऐकून अपराजिताने त्यास पाहिले. पण या स्वप्न तिच्या तोंडावर राग नव्हता. उलट तिने त्याला खुणेने जवळ बोलाविले.

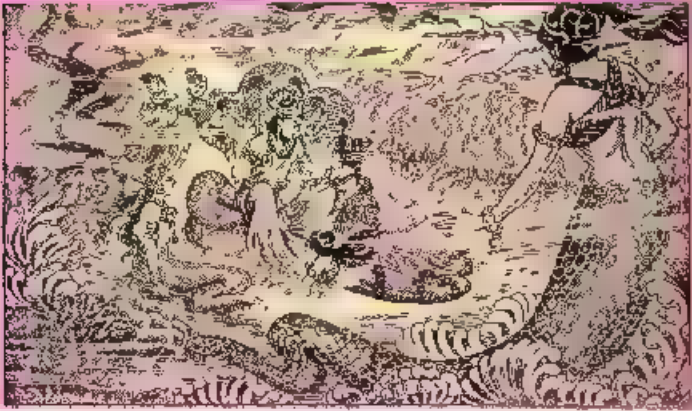
रूपरमण नामकन्या बसली होती तेथे पोचला तेव्हा ती म्हणाली—“तुझे माझ्यावर इतके प्रेम आहे. का मी काय करू? तुझे रूप पाहूनच भीति वाटते. तुमचा राग रूपवान आहे, असे ऐकते. तुम्हाच्या अरिगंत प्रवेश केल्यास तर मी तुझ्या प्रेमाचा स्वीकार करीन मी जुला होऊ मंत्र शिकविते. तू संधी साधून राजाच्या अरिगंत प्रवेश कर आणि माझ्याकडे ये, असे सांगून तिने दोन्ही मंत्र त्याला शिकविले.

राजाचा आजार दिवसेंदिवस वाढत चाललेला पाहून प्रचानाने एवढी पिटविली

कां, जो कोणी राजाचा आजार बरा करील त्याला राजाची सुवर्णचुला कळत सोने नक्षित देण्यात येईल

ती एवढी ऐकून न्हावी राजाचा हलाज कणपाथे सांगून आपला हेतू साध्य करून वेण्यासाठी राजाकड्यात आला. पंधम पाहारेकन्यांनी त्याला आत जाऊ दिले नाही पण प्रधानाने स्वतःच बोलवून घेतल्यावर न्हाव्याला राजाकड्यात प्रवेश मिळाला

राजा व राज्याचे मोठमोठे अधिकारी उभा जागी बसले होते तेथे बाऊन न्हावी

नाचू लागला. त्याचें तें रूप व त्यावर नृत्य पाहून सर्व हंसू लागले.

जेवर न्हाव्याने राजाका एकातीत भेटून सांगितलें की, महाराज, आपण माझ्याबरोबर राजांत चलावें, तेथें मी आपला इलाज करीन

राजानें तें कबूल केलें आणि न्हाव्या बरोबर राजांत जायत्य तयार झाला. न्हावी राजाका राजांत निबंन झाली मेठन गेला तेथें त्यांना एक मेलेला पोपट दिसला “महाराज, पहा गंमत. मी सरकारास प्रवेश करतो” असें म्हणत त्यानें आपले शरीर सोडलें आणि पोपटाच्या शरिरांत प्रवेश

केला. न्हाव्याचें मृत शरीर जमिनीस आदळलें व पोपट भुक्कन उजून झाडाच्या फांदीवर जाऊन बसला. “वाहिलें महाराज !” ही आवाज न्हाव्याचा होता पण पोपटाच्या तोंडातून येत होता. पुन्हां पोपट मरून खाली पडला व न्हावी स्वतःच्या शरिरांत प्रवेश करून उभा राहिला. हें सर्व दृश्य पाहून राजाका स्वतःच्या डोक्यावर विश्वास नसेना.

नंतर न्हावी राजाका म्हणाला “महाराज, कांती काही नवत नाही. तुम्हांला सुद्धा तों मंत्र शिकवून देईन. तुम्हांला देखील परकाय प्रवेश करता येईल. पाहिजे तर प्रयोग करून पहा.”

राजा मोहाला बली पडला व न्हाव्या-कडून त्यानें दोन्ही मंत्र शिकून घेतले. पहला मंत्र म्हणून त्यानें स्वतःचें शरीर सोडलें व दुसरा मंत्र म्हणून पोपटाच्या शरिरांत प्रवेश केला. न्हावी त्याच संधीची वाट पहाव होता. त्यानें कमेच राजाच्या मृत शरिरांत प्रवेश केला आणि राजाच्या डोक्यावर बसून राजवाड्याकडे निघून गेला.

राजाका तेव्हां आपली चुक कळली. पोपटाच्या शरिरांत प्रवेश न्हाव्याचें शरीर काय

जांदोवा

वाईट आहे ! ते मनुष्याचे शरीर तरी आहे असा विचार करून राजानें न्हाव्याच्या शरिरांत प्रवेश केला व राजवाडीकडे निघाला. पण त्याका राजवाड्यांत प्रवेश मिळाला नाही तो पाहारेकण्यांना म्हणाला “सा राजा मी आहें व राजवाड्यांत जो राजा आहे तो तोतया आहे.” पण पाहारेकण्यांनी त्याच्या बोलण्याची धट्टा उडवून स्वाख धके मारून राजवाड्या बाहेर काढल. त्या सांगून या संकटांतून सुटका करून जाण्या परिस्थितीचा विचार करून राजाका वड लागल्यासारखें झालें. राज्य तर घालवून बसताच होता हेव सुर्वेकाम

असा की तो आपले स्वतःचें शरीर देखील घालवून बसला होता, या जिण्यापेक्षा बरण आलेलें बरें असें त्याका वाटलें. पण तितक्यांत स्वयं त्याकाकडेची जाळवण झळी तिचे आपल्यावर घेन आहेच. तिला जाऊन भेटावें व तिची मृत मिळावयास पहावी, असा विचार करून राजा सरोवराच्या काठी पोचला. त्यानें अपराजिताका बडलेले वृक्ष सांगून या संकटांतून सुटका करून देण्यास काही तरी उपाय करायला सांगितले. सर्व काही ऐकून चेतल्यावर ती म्हणाली “तुम्ही सुडपासाळ लगून बसा, मी काही

सोहम का सुपर देहांत प्रवेश करने वाला
बाहे, जाता आकरना बिहाइ-म...

"एक भी जाता बर कैं कैं ई पका
माही आजी मरुन पकली भाई मरुना
बिरहाभूके मरुन कस बनेरे काही एक
करुणाभी इच्छा नाही." माक-वा मरुनाजी
"वा एवलाका माता कर्मना नु मरु
दिलेले कवन मोरुमार?" माक-वा
बिचारले.

"माजीका परबलगी किय य मी रक
कैं कैं?" कने सागुन कवनजिन
रु मरुनाजी

"हबईव ना । बिबी सहावगी देव्या
पुगी मी बरे। माजी कनने कने मी
मरुना 'कनने कनने' नु मरुनागी बागुव
वे का मी बरत बाव सारना पुरेका कनने
मुडवाजी रक करील. कने मरुना नुही
बागुवका सजिल विरका व मरुना कनने
मरुनागुन मरुनाक " नु मरुनाक मरुनाजी
कनने कनने "

मरुनाजी बागुवले कनने कनने कनने
बागुवकाकनने नु मरुनाका कननेका कनने
कनने मरुनागुन मरुनाक कनने कनने
कनने कनने मरुनाजी "म मरुना मरुना मरुना

सही ठगान कनने मरुनाका मरुनाका
कननेकनने बाहेर कनने मरुना मरुनाकनने
मरुनाका कननेका कनने कनने कननेका
कननेका कनने कनने कनने.

मरुना मुडवाका मरुना कननेकनने
मरुना कनने मरुना मरुनाका मरुनाका
मरुनाका कनने मरुना का मरुनाका
मरुनाका मरुनाका मरुनाका मरुनाका
मरुनाका मरुनाका मरुनाका मरुनाका
मरुनाका मरुनाका मरुनाका मरुनाका

मरुनाका मरुनाका मरुनाका मरुनाका
मरुनाका मरुनाका मरुनाका मरुनाका
मरुनाका मरुनाका मरुनाका मरुनाका
मरुनाका मरुनाका मरुनाका मरुनाका

राजाची लक्ष कोंप्यास प्रवानगी दिली आहे म्हणून भी त्याच्याशी लग्न करत. राजा लग्नास कबूल झाला. तेव्हा कीटें त्याची चुक रहात्याच्या लक्षांत आली. माझाचें खरीर सोडून त्यानें पुन्हां आपल्या शरिरात प्रवेश केला. राजानें त्याला दंड देण्यामाठी तडवार काढली वण अपरा-जिताच्या सांगण्यावरून त्यानें त्याला मार केलें

वेताळानें येथवर मोष्ट सांगून राजाळा विचारलें-“राजा, आतां मला हें सांग कीं, ज्ञानाचें तुसतें कांज ऐकून ज्या राजाच्या कपाळाळा तिडीक येत असे तो नागाक-येथी कशाळा तयार कस काय झाला ? तिच्या-मुळें त्याला स्वतःचें राज्य मिळाले म्हणून कीं त्याचें तिच्यावर प्रेम होतें म्हणून ? माहीत असून उत्तर दिलें नाहीं तर तुला

पनिषाम माहीत आहेच तुझ्या होक्याची कबलें छकलें होऊन तुझ्याच पायांवर पडलील.”

विक्रमाकें म्हणाला “अपराजितानें त्याला त्याचा स्वतःचा देह परत मिळवून दिला. हा उपकार फार मोठा आहे मनुष्याचें स्वतःच्या देहावर सर्वांत अधिक प्रेम असतें. नाग कऱ्हेवर ध्याचें प्रेम वसले होते हें देखील स्वतः असले तरी तें मुख्य कारण नव्हें.

राज्य गेलें त्याचें दुःख राजाळा फार वाढत होतें. परंतु आपला देह घालवून वसल्या बद्दल त्याला त्याहून अधिक दुःख होत होतें. स्वतःचा देह पुन्हां मिळाल्याचा आनंद सर्व प्रकारच्या आनंदाहून फार मोठा आहे.”

राजाचें मौन श्रंग झाल्यावर वेताळ पेंता वरांवर ताहीसा झाला व पुन्हां झाडाळा जाऊन लोंबकळूं लागला. (कल्पित)

* दानत *

श्रीरंगपट्टणम् येथें हिरा शेट नांवाचा एक जव्हरी रहात असे. त्याचा एक देशाधी वेस्लीक व्यापार नसे. एकदां हिरा शेटकडे आन्ध्र देशांतून रामचंद्र शेट नांवाचा व्यापारी आला. त्यानें हिरा शेटच्या दुकानांत उत्तमोत्तम हिरें पाडिले. त्यापैकी एक हिरा रामचंद्र शेटला फार आवडला. त्याची किंमत विचारतां हिरा शेटला चार हजार मोहरें सांगितली. रामचंद्रशेट कडे त्यावेळीं फक्त तीन हजार मोहराच होत्या. त्यांनीं हिराशेटला तें सांगितलें व म्हणाले-“मी गांधी गेल्यावर रकम पाठवून देतां”

रामचंद्र शेटच्या बोल व्यापारासंबंधी नांव लौकिक श्रीरंगपट्टणमच्या बाजारांत प्रत्ये कार्ये ऐकलेला होता. हिराशेट तर स्वतः

एक मोटे नांवाजलेले व्यापारी होते. ते म्हणाले-“शेटजी ! हा एवढा हिराच काय आणशी चार हिरें नेऊन जा. म्हणे ' मार तुमच्याकडे राहला फक्त किंवा आमच्याकडे राहला काय ? कुठें पकूर बातो सुट्टी म्हणतांच आहां म्हणून तीन हजार रुपये जमा करतो. त्याची सुद्धा गरज नही गांधी गेल्यावर एकदां पुरी रकम पाठविलीत तरी चालेल ”

रामचंद्र शेट हिरा शेटकडे तीन हजार रुपये जमा करून हिरा घेऊन गेले. त्यांच्या नांवां हिराशेटनी एक हजार रुपये लिहून ठेवले. घरी गेल्यावर रामचंद्र शेट जे आजारी पडले ते पुन्हां उठलेच नाहींत. थळपूर्वी त्यांनीं आपला मोठा मुलगा पन्नाम शाला जवळ बोलावून ती रकम परत कळण्या-

चोबटी पकनाथ हिरा घेऊन श्रीरंगपट्टणकर निघाला. तो विकून हिरा शेटचे कर्ज फेडण्याचा त्याच्या विचार होता. जर माहक मिळाला नाही तर हिराशेटला तो हिरा देऊन मोकळे व्हावे असे त्याने ठरविले.

पण त्याच्या दुर्दैवाने तो एका दिवशी श्रीरंगपट्टणकरा पोंचला त्याच दिवशी शत्रूने श्रीरंगपट्टणकर स्वारी केली व सर्व गाहर छुटले. पकनाथ परतला असता तो बरे झाले असते. पण त्याने सारे गाहर हुडकून हिराशेटचा हिरा पांक्ता करण्याचे ठरविले. शत्रूने त्याला घरले व लुप लोप घेऊन त्याच्याकडला हिरा हिसकावून घेतला.

शत्रूने स्वारी केल्याबरोबर हिराशेटचा मुलगा सर्व दागदागिने व हिरे-भाजिबेने घेऊन श्रीरंगपट्टणकर सोडून पळून गेला. हिरा शेटच्या घरात जे काही मिळाले शत्रूने छुटले. हिराशेट त्यामुळे हाय खाऊन आजारी पडले व त्यातच वारले. हिरा शेटचा मुलगा भैरुराजा व्यापार करू लागला पण त्याचा व्यापार चालला नाही. तो दारिद्र्यातच वारला. त्याला एक मुलगा होता हिराशेटच्या कुळाचे नांव राखणारा तोच एकटा होता. तो सुधार व कर्तबगार

निघाला त्याला आजोबांचे वैभव तर मिळाले नव्हतेच उरून बडिल्या कर्जाचा तोंडा मात्र त्याच्या डोक्यावर येऊन पडला त्याने आपला विवाह्यास पुरा केला. मोठ्या मोठ्या व्यापाऱ्यांकडे नोकरी केली व बडिल्याचे कर्ज फेडू लागला.

तिकडे पंचनाथने आपल्या बडिलांना हिराशेटचे कर्ज फेडण्याचे हचन दिले होते. पण कर्ज फेडण्याचे घर झाले हिरा शेटचीस घालवून घेता होता व शत्रूच्या सैनिकांनी बडिल्यामुळे तो आजारी पडला त्याने शत्रूसमयी आपला मुलगा चंद्रोखा याला बोलावून हिराशेटच्या कर्जाची गोष्ट सांगितली व म्हणाला "नाळ, हे माझ्या बडिलांचे कर्ज आहे. मी फेडण्याचे वचन दिले होते. पण दैवाना खेळ काही सांगत नाही. माझा आत्मा ते कर्ज फेडू न शकण्या मुळे सुखाने परलोको जाऊ इच्छित नाही."

चंद्रोखाने आपल्या बडिलांना वचन दिले की बाबा, हे कर्ज फेडण्याची जबाबदारी माझ्यावर. मी फेडू शकते नाही तर माझी मुले फेडतील. काळजी करू नका."

बाप वारल्यावर चंद्रोखाने लूप मेहनत करून हळू हळू तीस चार हजार मोहरा

जमविल्या व त्या घेऊन तो श्रीरंगपट्टणकरा गेला. तेथे त्याला कळले की, हिरा शेट याचा नातू गोविंद शेट म्हैसूरला व्यापार करित आहे. चंद्रोखर त्याच्याकडे गेला व त्याला त्याच्या आजोबांच्या वंळच्या हिशोबाच्या बळा काढाकपास सांगितल्या. म्हणाला - "तुमच्या आजोबांनी बाईचा आजोबांना काही मोहरा कर्जाक दिल्या हात्या. त्या फेडण्यासाठी म्हणून मी आलो होतो."

ते ऐकून गोविंद शेट चकित झाला त्याच दिवशी त्याने आपल्या बडिलांचे

बद्दल बजावून सांगितले. पकनाथने आपल्या बडिलांना कर्ज फेडण्याचे वचन दिले.

रामचंद्र शेट जिवंत असेपर्यंत व्यापार लूप चाले. पण त्याचा व्यापार जवाढव्य व त्यामुळे खर्च जेरीक जवाढव्यच होता म्हणून त्यांनी म्हटल्याबरोबर दुकान बंदच करावे लागले. पकनाथ सदा कर्तबगार नव्हता. म्हणून त्याने घरांतल्या सर्व किमती वस्तू विकून बडिलांचे कर्ज फेडण्याचे ठरविले. त्याने सर्व वस्तुविकल्या. पण तो हिरा विकून देणारा श्रीमंत कोणी येतला नाही.

सर्व कर्ज फेडून त्यांच्या काळच्या बळा बांधून ठेवून दिल्या होत्या. आतां आजो-बांच्या वेळच्या बळा काढायला हा सांगतो आहे. सगळा त्यांत आपल्याच होवयावर कांहीं कर्ज तियालें तर आयुष्यभर कर्ज फेडीतच रहावें लागणार. तो म्हणाला - 'माफ करा! बडिकांचें कर्ज फेडून वसव्यायला देवील मला सवड मिळाली नाही, तेवढ्यांत तुम्ही आजोबांच्या काळांतल्या बळा काढायला सांगत आहां. मी त्यांना केलेल्या कार्याकरितां जबाबदार नाहीं.'

ते ऐकून चंद्रशेखर स्मित करून म्हणाला - 'तुमच्या आजोबांकडून आम्हांला येणें नाही. माझ्या आजोबांकडून तुम्हांला जें येणें आहे ती रक्कम सायला मी आलों आहे. तुमच्या आजोबांना माझ्या आजोबांवर विश्वास करून एक हजार मोहरा कर्ज

म्हणून दिल्या होत्या. तें कर्ज व्याजासकट फेडण्यासाठीं आलों आहे. मेहरबानी करून तेवढी बही काढा.'

गोविंद शेट वक्ति झाला. त्यानें ती बही हुडकून काढली तेव्हां तोंत एक हजार मोहरा रामचंद्र शेटच्या नांवा लिहिनेल्या होत्या. चक्रवाक ल्वाजाप्रमाणें चारा वर्षांत सुमारे चार हजारची रक्कम झाली ती देण्यासाठीं चंद्रशेखर आला होता.

गोविंद शेटचें हृदय चंद्रशेखरची दानत पाहून कृतसतेनें उंचवळून जाले व म्हणला - 'बां मोहरा तुमचा वाटा म्हणून मी व्यापारांत लावलों. आपण दोवे मिळून व्यापार करू या.'

चंद्रशेखरनें तें कबूल केले. पुढें दोघांना व्यापारांत रूप भर मिळाले व दोघांनीं आपल्या पितराचें नांव उज्जळ केले

संशयात्मा विनश्यति

सुप्रसिद्ध इंग्रजी लेखक जॉनसन ह्याच्या वरी पका गृहस्थानें वेळान तक्रार केली की, या जगात मनुष्याचें जिणें जगदीं फुकट जाई. अल्पायु मनुष्याला मुक्तीचा मार्ग शोधण्यास वेळच पोढें जाई ! हत्के लागून तो पुढें म्हणाला

“पहा न, मनुष्याचे आयुष्य अधिकत अधिक म्हणजे सभर वर्षांचें असतें. अनंत काळासमोर हा अवधी किती लहान आहे ! यापेकी अर्धी अवधी झाल्यांत बातो कांहीं काळ लहानपणात व आजारांत जातो, आणि जो दरतो त्यांतला बराच वेळ क्रम बंदी किंवा वृत्ति काण्यांत व खण्ण्या पिण्यांत खर्च होतो. बासां उरलेला काळ तरी ईशचिंतनाला मिळतो का ? मुळावाळाची फाटून पाहूं लागला, जॉनसन म्हणाला -

काळजी, मांडणतंटे खांत किती वेळ बायां जाता. ईशचिंतनास आतां किती वेळ उरला, तुम्हीच सांगा.”

हा जॉनसननें पका काजूला तोंड फिरवून खोळवाचीं टिपें घुसली. त्याला ह्या गृहस्थाच्या बोरण्याचा हेतू व कळकळीची जाणीव झाली. परंतु त्याला विराश मिथीत परत पाठविणें रुचलें नाहीं.

ह्या गृहस्थानें विचारले “तुम्हांला माझें म्हणणें पटलें नाहीं का ?”

जॉनसन म्हणाला - “तुम्हांला तर ११-लोकाची काळजी दिसतें आहे. एण मला इहलाकाचीच काळजी वाटत माह !”

तो गृहस्थ वक्ति होऊन खाल्ले फाड तो गृहस्थ वक्ति होऊन खाल्ले फाड

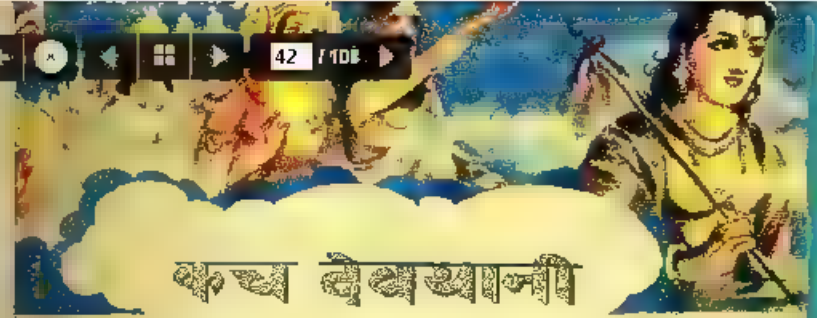
‘हैं फहा, आपण जें अज सातां तें उगवज करप्यासाठां पुरंशी जमीन कांठें आहे?’

तो म्हणाला: “अहो! देवानें तिलेंलें एवढें मोठे जग काय कमी आहे? काय थडां करतां राव?”

जॉनसन छातंपणें म्हणाला—“मी बऱ्या नाडां करीत खरेंच विचारातों तुम्हाला. म्हा ज्वाळांडांत कोट्यावधि नक्षत्रें व ग्रह आहेत त्यांच्या मानानें सूर्य देखील एकाचा कणू-वारखा आहे व आपली पृथ्वीवर परमाणु सारखी आहे. आ पृथ्वीचा नीम-चमुर्धास भाग समजून घ्यायला आहे. जो बाकी आहे त्यापैकीं सत्तमांश भाग वाळवंट आहे उरलेल्या

भूभागापैकीं पुष्कळशा भाग पर्वतांच्या रांगा, नद्या, सरोवरे व जोसाड जमिनीनें घेरलेला आहे. त्या नंतर मोठमोठीं खडरे, गावे व मनुष्यवस्तीनें केवढा मोठा भूभाग आक्रमिला आहे? आतां तुम्हीच सांगा, शेती-साठी कितीसा भूभाग ठरला? शेतीच्या जमिनांत तरी छुपीक जमीन किती थोडी आहे? कोट्यावधि लोकांच्या उदर निर्वाहार्हा ही जमीन कशी पुर्णार? ह्या काळजीनें मला आश्चर्य जालें वाडू लागलें आहे.

त्या मनुष्याला जॉनसनची खोच कळली आपल्याच मोक्षणें निरर्थक ठरलेलें पाहून तो निमट्टपणें तिबून गेला

कच देवघायनी

शुक्राचार्यांना लष्कर मंडळीच्या कुठ्यांत झाला. त्यांची तपश्चर्या व विद्वत्ता अद्भुतीय होती. राक्षस त्यांचा आपला गुरू मानात. दानवराजा दूषपर्व यांना त्यांचा राजगुरू मानून त्यांचा त्यांची लाडकी व एकुलती एक सुलभी देवघायनी हिच्यासह राक्षसांच्या राजवतीत महावनास बोलाविलें

देव व दानव यांचे वैर प्रसिद्धच आहे. शुक्राचार्यांना सखीकरी विद्या अवगत असल्यामुळे युद्धांत राक्षस मारले गेले की शुक्राचार्य त्यांना जिवंत करीत. कच देवांना ती विद्या अवगत नव्हती. म्हणून देवांची संख्या कधी होऊ लागली.

देवांचा गुरू ब्रह्मपति यामें विचार करून आपला मुलगा कच बाला शुक्राचार्यकडे विद्याभ्यासासाठी पाठविलें व त्यांनी सर्व

पकारें सेवा शुभ्रवा करून वापुषांमैं संवीकरी विद्या शिकून घेण्यास सांगितलें. त्यांनी त्याला असेंहि सांगितलें कीं, शुक्राचार्यांचा एकच एक सुलभी आहे. तिची वज्रो संघादन केलीस तर तुला आपल्या कार्यां खात्रीनें बस भिडेल.

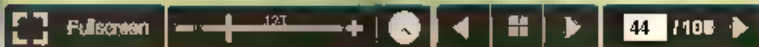
कच शुक्राचार्यकडे आला व आपला पवित्रय देऊन आपला शिष्य करून घेण्यास विनंति केली. देवांचा गुरू ब्रह्मपति यानें आपल्या मुलाला आपल्या शत्रूच्या गुरूंकडे विद्याभ्यासासाठी पाठवावे या गोष्टीचा शुक्राचार्यांचा मनस्वी आनंद झाला.

कच आपल्या गुरूची त्या काळच्या पद्धतीप्रमाणें सेवा करूं लागला. ती गुरूच्या गाई घेऊन नित्य रानांत जाई व कंद सुठें व फळें, समिवा वगैरे वज्र सामुग्री घेऊन येई.

“वाचस्पति”

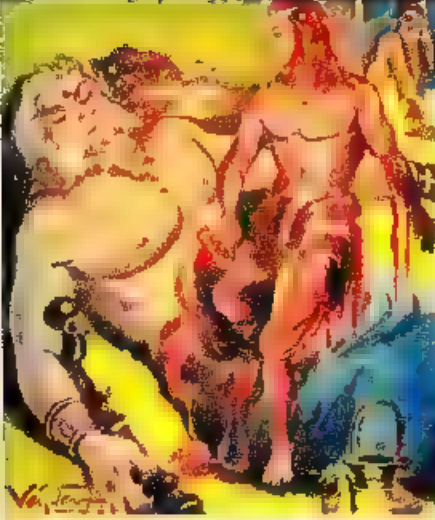

पुन्हां एकदा देश्यानीसाठी राजांतून फळें

● ● ● ● ●

100 100 100 100 100 100

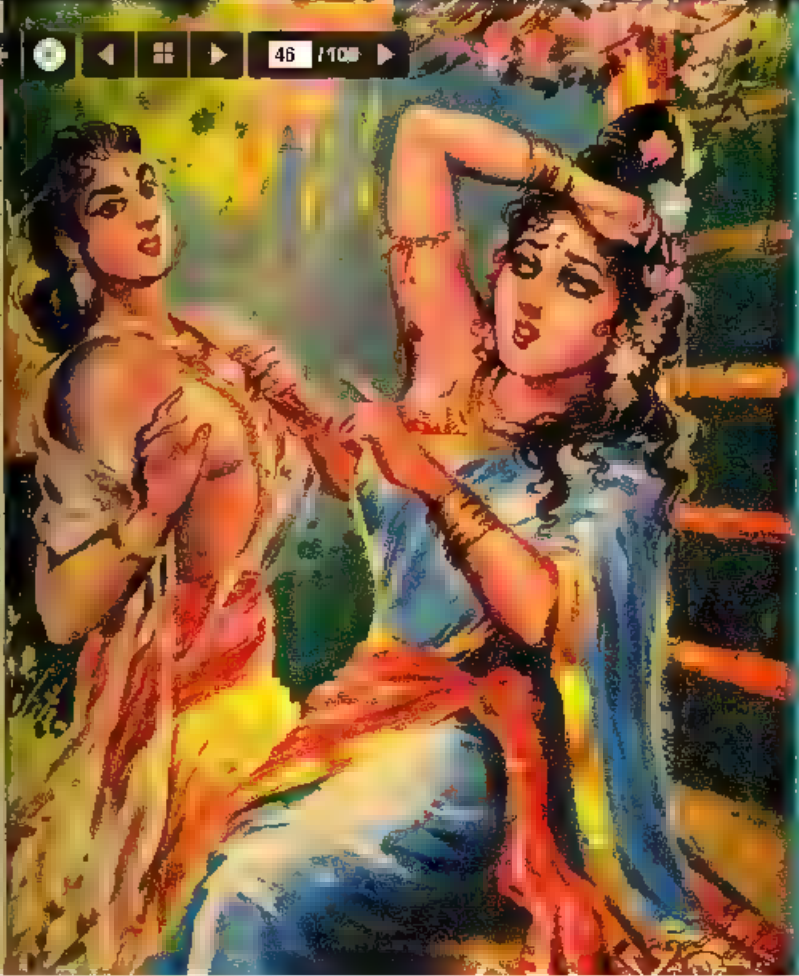
कल ज्या उद्देण्याने शुकाचार्याकडे आला होता तो हेतू पूर्ण झाला. तो काही दिवस गुरुगृही राहिला व गुरुजी कृपा संगणन करून त्यांना त्रिरोप घेण्यासाठी गेल. शुकाचार्यांनी त्याला घेमाने निरोप दिला. पण कन देवयानीचा निरोप घेण्यासाठी जेव्हा गेला तेव्हा तिने आपले प्रेमव्यक्त करून त्या करण्यास विनंति केली.

पण कन म्हणाला- "देवयानी! तू माझ्या गुरुजी कऱ्या आहेस. तुला नी ज्ञानपर्यंत आपली वहीण म्हणून मानीत आलो. आता पत्नी म्हणून तुला कऱी....!"

देवयानीला त्यावर रामा आला रामाच्या भरास ती म्हणाली "तु माझ्या वडिलांच्या शत्रूचा मुलगा असून तुला मी वीन तीनदा जिवन करण्यासाठी वडिलांबवळ दड केला व तुला जिवंत करविले. तू त्या उपकाराची फेड करण्याने सोलून माझ्या घेमाचा धिकार करून जात आहेस. तर तुला मी शाप देते की जी विया तू कऱ्याने मिळविली आहेस तिचा तुला उपयोग होणार नाही!"

यावर कन थाला केवळ अर्थातच राम आला. तो म्हणाला "तर मग तुझे प्रेम हे खरे प्रेम नव्हते. उपकार करून तू माझे प्रेम मिळविण्याचा यत्न केलास, व ते मिळाले नाही म्हणून माझा उपकार करण्यास तयार झालीस. असा प्रेमाचा मी शकसी प्रेम मानते. तर ऐक, या शकसी प्रेमाचा स्वीकार कोणी ब्राह्मण करणार नाही, असा मी तुला शाप देतो."

कन देवयानीला शाप देऊन देवलोकांत गेला. वृहस्पतीच्या संगण्यावरून त्याने खंजीवनी विया दुसऱ्यांना शिकविली. देवयानीच्या छापाने त्याला त्या विषया आलो. आता पत्नी म्हणून तुला कऱी....!"

शिकवील त्याला त्या विवेचा उपयोग करतां आला अशा तऱ्हेने देवाचे संकट टळले

* * *

राखसांचा राजा वृषपर्व आला शर्मिष्ठा नांवाची एक रूपवती कन्या होती. ती आपल्या सखीपरोवर रत्न विहारास गेली असतां देवघावी देखील तिच्याकरोबर गेली होती. एका पुष्करणीत स्नान करण्याचा विचार करत सर्वांनीं आपापलीं बत्ती काढावर ठेवली व पाण्यांत उतरल्या. जलमोहा चाल असतां एक बादल आले व त्यांत त्यांची वस्त्रे एकत्र मिसळली गेली, जाईत जे

वस्त्र मिळाले ते त्या नेसल्या. शर्मिष्ठा चुकून देवघावीचे लुगडे नेसली तिच्या राग आला. ती म्हणाली-“एकूण तूं राक्षस कन्याच ! मी तुझ्या वडिलांच्या मुरूची सुलयी व प्राण. तुझे लुगडे मी नेवू !”

शर्मिष्ठाला राग आला ती म्हणाली-
“माझ्यावडिलांनी दिलेल्या अज्ञावर पांसेलेला तुझा देह पाजला आहे. व वित्त एका भिक्षुकाची सुलगी तू, एवढा तोरा कोणाजवळ दाखवितेस ? पाहिजे तर नेस माहीं तर पड या विहिरींत ” असे म्हणत तिने देवघावीला विहिरींत टाकले व वरीं निघून गेली.

काही वेळानें चंद्रवशी राजा यथाती शिकारीसाठी त्याच बाजूला आला, विहिरींतून लोचा आवाज ऐकून तो जवळ गेला व देवघावीला तिचा हात करून बाहेर काढले व राजघातीस निघून गेला.

धार्मिक बांधाच्या एका दासी कन्या देवघावीने आपल्या वडिलांना सर्व कळविले आणि जसेहि सांगितले तीं जसा अपमान हास्यावर मी वृषपर्व राजाच्या राजघातींत पाऊल टाकण्यास देखील तयार नाहीं.

शुक्राचार्य मुलीचा विरोध ऐकून घांवत आले व त्यांनीं मुलीची समजूत बाळगण्याचा

प्रयत्न करून पाहिळा, म्हणाले- वृषपर्वाला वर्तमान कळले तेव्हां तो “बाळ, असा हट्ट करून नकोस तू कोणाची देखील घांवत, शर्मिष्ठेला वरोबर घेऊन, मुलगी आहेस हे सर्व जगाला माहीत आहे, रानात आला

एका जजाण मुलीने काही व्हटले म्हणून तू वसें काही करणें बरोबर नाही.” शुक्राचार्य म्हणाले-“राजन्, आज पावेलो मी जिनें मावे तुझ्या पवरी वाकरी

एव देवघावीने हट्ट सोडला नाहीं. ती केली, उपकाराची फेड असा प्रकारें, जव म्हणाली “तुम्हांला माझ्या मानाची पर्वा कागानें होईल याचो मला कल्पना नव्हती”

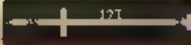
जसेल तर मलाच माझा मनापमानाची पर्वा राजा वृषपर्व म्हणाला-“गुरुवर, हरा कधी पाहिजे. मी गांवांत येणार नाहीं. बिलारी मी आहे. आपण मला व माझ्या नेवें रानटी व्यापवांनीं सावळ टाकले तर या राक्षस अनुयायांना पाणवान घेऊन इतके जिवाला सुटका तरी मिळेल. उपकार आमच्या राक्षस वंशावर केले जाईत

बांधोबा

Full screen

121

50 / 108

की त्याची फेड सर्वत्र दळून देलील
होणे शक्य नाही ।

शुकाचार्य म्हणाले 'माझ्या मुलीचा
अपमान झाला आहे जिनी ह्मणून माझी
ह्मण्टा, तिलाच काय ते विचार ।

राजा देवयानीला म्हणाला: "देवयानी!
तु इतका राग केल्यास तर आम्हें कस चाल
णार ? मी भिकारी होऊन तुझ्यासमोर उभा
आहे. क्षमा कर तू सांगशील ती शिक्षा
मी शर्मिष्ठेला पायला तयार आहे ।" देवयानी
म्हणाली "माझे लग्न होईल तेव्हा शर्मिष्ठेने

माझ्याबरोबर माझी दासी म्हणून अहि-
वाहित र हून आजन्म माझी सेवा करावी ।"

शर्मिष्ठेने राक्षसपत्न्या हिताच विचार
करून देवयानीची दासी होण्याचे कटु
केले देवयानीचे तेवढ्याने समाधान झाले
नाही। तिने तिला टाचून विचारले

"शिकार्याच्या पोरीची दुसरी व्हयला
राजकन्या तयार आहेत का ?"

शर्मिष्ठेने काहीच उत्तर दिले नाही

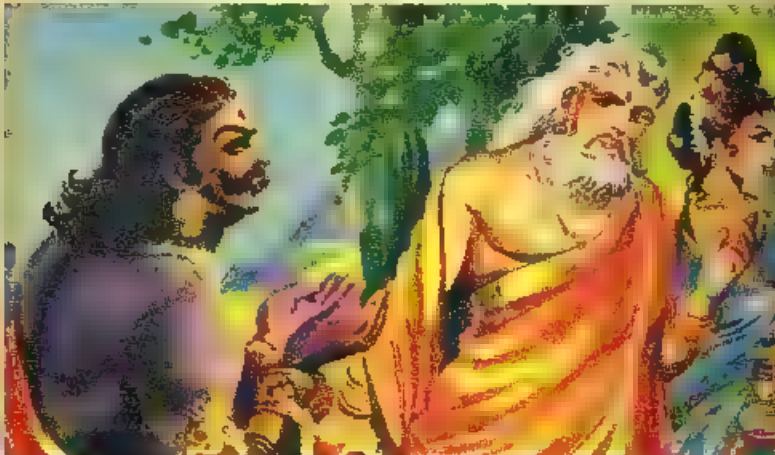
देवयानी राजधानीत परत आली आणि
शर्मिष्ठा तिची दासी म्हणून सेवा करे.

सागली देवयानीने राजाकड सांगून एक
हजार दासी देखील आपल्या सेवेला ठेवून
जेतल्या त्यात तिचा हेतु शर्मिष्ठेची मान
सार्ही व्हावी हा होता.

एकदा देवयानी आपल्या सर्व दासांभरोबर
त्याच जागी पुन्हा वन विहारास गेली
असता राजा येवाति देखील शिकारी
साठी त्याच वेलीं तेथे आला देवयानी
बरोबर स्वर्गीय कवण्याची मूर्ति शर्मिष्ठा पण
हाती तिला पाहून राजाने विचारले
हे उकिरझावरचे रत्न कोण ?

शर्मिष्ठेने कसा तिचा अपमान केला होता
व त्याबद्दल तिला आपली दासी म्हणून कसे
आतां तिला लागत आहे हे देवयानीने
एतंत वर्णन करून सर्गितले व म्हणाली

"राजन् ! त्या दिवशीं आपण माझा हात
घरून मला विहिरीतून बाहेर काढलेत.
तेव्हाच माझे आपण पाणिग्रहण केले आहे.
आतां मी दुसऱ्या कोणाशी विवाह करणे
शक्य नाही तरी आपण माझ्याशी विवाह
करून मला सुखी करावे. ' येवाति म्हणाला—
' मी क्षत्रिय, नहुष राजाचा मुलगा आणि मू

माझा च्याचाचांनी मुलगी, आपला विवाह कसा होणार ?”

“माझ्या वडिलांनी इतकी मोठी तपश्चर्या केली आहे की, प्रत्यक्ष धर्माळा देखील आज्ञा करणाऱ्या अधिकार ठरवता घास आहे आपला विवाह धर्मविरुद्ध नसून धर्म संगत आहे असा आदेश त्यांच्याकडून देववित्त” असे सांगून तिने एका दासीला शुक्रचार्याकडे पाठविले.

शुक्राचार्य आले देववानीचे म्हणजे ऐकून ते सयातीला म्हणाले “हो माझ्या

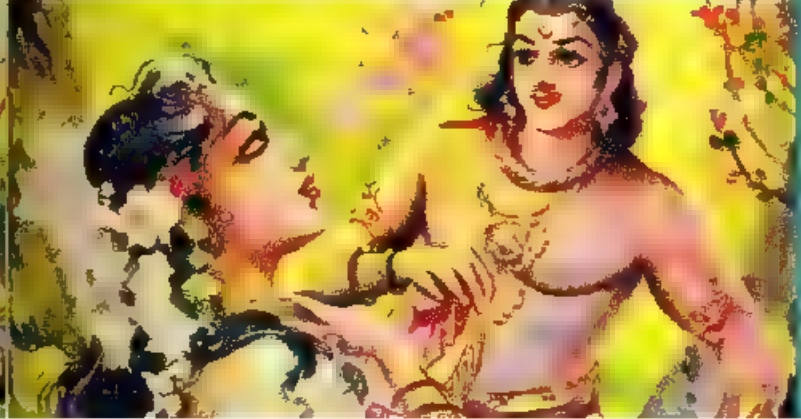
मुलीशी हस करवास माझी मान्यता आहे. बरोबर हा तिच्या दासीपण वेतील. शर्मिष्ठाच्या अलकलाची जबाबदारी तुझ्यावर आहे. तिच्याशी दुसरा काही संबंध ठेवू नकोस ही माझी आज्ञा आहे.”

देववानीचे सयाती राजाशी हस झाले देववानी, शर्मिष्ठा व दोन हजार दासीबरोबर राजा राजधानीस परत आला. त्याने देववानीसाठी एक महाल बनविला आणि तिच्या आज्ञेने शर्मिष्ठेसाठी दूर अशोक वाटिकेत एक झोपडी बनविली.

आश्वक्रमाप्रमाणे देववानीला बंदू व त्वरस नोवारी दोन मुले झाली

शर्मिष्ठा एकटीच अशोकवनात आयुष्य कटवत होती. एकादा राजा अघोकराजानात वनात विहार करतवासा आला असता त्याची बहि शर्मिष्ठेवर पडली. त्याला तिची दया आली व या मेठीचे पोपात स्थावर मुलांचे स्वरूप सयाती राजासारखे होते. झाले दोघांनी गांधर्व विवाह केला त्यावरून पतीने आपल्याशी प्रभारणा केली या गोष्टीचा देववानीला राग आला व ती पुर अशी तीन मुले झाली. हळू हळू ही माहेरी वडिलांकडे निघून गेली घाबळून मोठे देववानीच्या कानावर शंभली. ती ययाती देखील तिच्या पाठोपाठ गेला

अशोक वनात आली व शर्मिष्ठेला विचारले की तू अविवाहित कथा राहण्याचे कवळ करून आली होतीस आणि तुला ही तीन मुले कशा ? त्यावर शर्मिष्ठा म्हणाली की एका कधीच्या कुपने तिला या तीन मुलांचा दैविक लाभ झाला आहे. पण तिचा मुलांचे स्वरूप सयाती राजासारखे होते. त्यावरून पतीने आपल्याशी प्रभारणा केली या गोष्टीचा देववानीला राग आला व ती पुर अशी तीन मुले झाली. हळू हळू ही माहेरी वडिलांकडे निघून गेली घाबळून मोठे देववानीच्या कानावर शंभली. ती ययाती देखील तिच्या पाठोपाठ गेला

सर्व देवयानीच्या तोंडी ऐकून शुक्राचार्यांनी संतापाच्या भरात ययाती राजाला शाप दिला "तुला वार्षक्य येवो." ययातीने शुक्राचार्यांचे पाय धरले व म्हणाला "हाली ती वृक पुन्हा होणार नाही. देवयानीला सुखी करण्याचाच मी यापुढे प्रयत्न करीन या वार्षक्यात ते कसे संभव होणार?"

त्यावर शुक्राचार्य म्हणाले "मी दिला तो शाप परत घेणे मला शक्य नाही. तरी वरंछू रू इतके म्हटल्यावर मी हातकेंव खांगू झकलणे की जर तुझ्या कोणत्याही मुलाने तुझे वार्षक्य घेऊन तुला आपले तारुण्य दिले तर ते शक्य होईल."

त्यानंतर ययातीने आपल्या मुलांना आपले तारुण्य देऊन स्वतःचे वार्षक्य घेण्यास

संगितले. प्रथम त्याने देवयानीच्या मुलांना विचारले. पण कोणी कर्तृव्य झाला नाही तेव्हा त्याने शर्मिष्ठीच्या मुलांना विचारले. सर्वात धाकटा पूढ त्या गोष्टीस तयार आला.

राजा ययातीने त्याला आपले वार्षक्य दिले व त्याचे तारुण्य घेऊन त्याला आपला वारस केले.

एक हजार वर्षे ययाती राजाने आनंदाने भोग विकासात झालेले व त्यानंतर आपला मुळगा पूढ वाला त्याचे तारुण्य परत देऊन स्वतःचे वार्षक्य परत घेतले

देवयानीने आपल्या मुलाला वारस करून घेण्यासाठी पुढकट विनवण्या केल्या. पण राजाने तिचे ऐकले नाही व वचन दिला प्रमाणे पुरूळाच राज्य दिले.

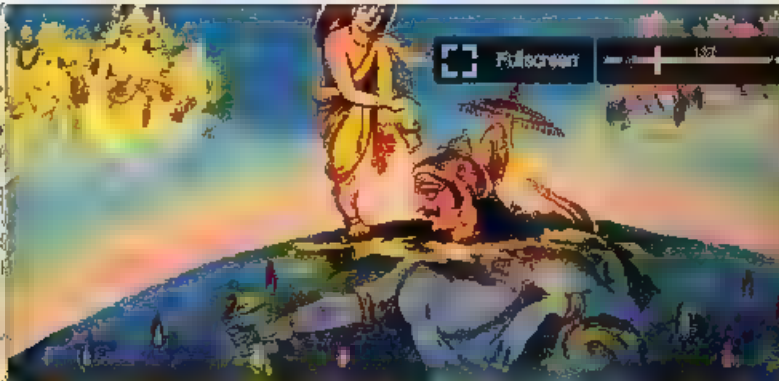
असे सांगताना की, आताले पूर्वीच सत्तर शतकांवर उतरावणाऱ्या महा संहिते दिवस आणि दाक्षिणात्यनांत सदा संहिते एव असते. म्हणून दोघेरावाच्या अध्यायात देवयानीच्या कथागाने कन सांगत नाही ह्या अध्यायासय राजाचा प्रारंभ म्हणजे विवाळीचा लक्ष्य होय म्हणून ह्या दुसऱ्या अध्यायात पणत्या कर्तुन शक्य करण्याची प्रथा एवढावर पाठ आहे.

मेळी यापुढे प्रथम परमेश्वर दयास करून त्या पिढ्याची पाह वतात असा चेडी मेळत्यांना ह्या दाखविण्यासाठी अंगि पिढ्याच्या व्यक्तिपति यमराज याची आराधना करण्यासाठी दिवाळीचा

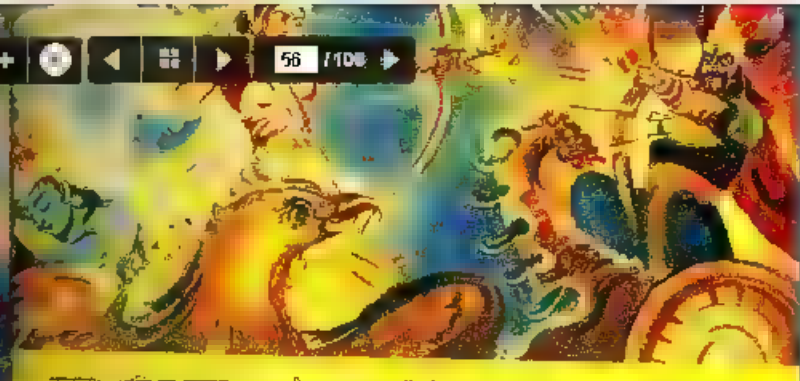

महावलीने आपला परक्रान्त साचा ह्यावर आपला अधिकार स्थापित केला होता. अशा प्रसंगी महाविष्णूने कामन रूप धारण करून समस्त भूमि आणि स्वर्ग आपणच आपणासाठी दाबून महाबलीला पाताळात पाठवून दिले. असे सांगताना की, महावली बळि-आलेपकेच्या दिवशी शुचीवर केता. म्हणून त्या ब्रह्मप्रसंगाने स्मरण म्हणून जवळ दिवशी दिवाळी साजरी करण्याचा प्रघात पडला आहे.

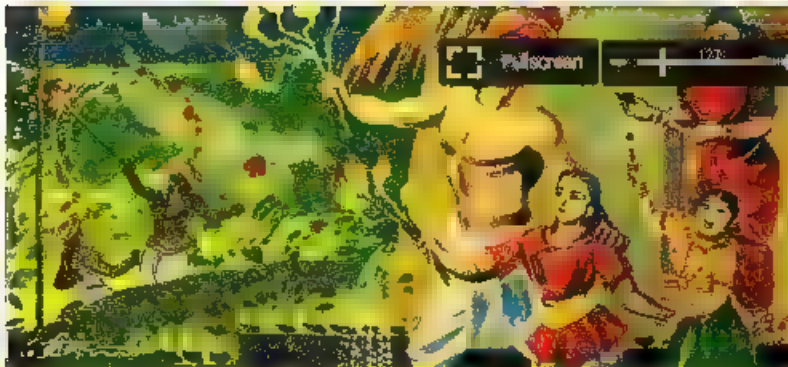
रावणाने शीतले हाण केले व तिला वेळून डकेस गेला. रामाने कामर सेनेच्या मदतीने रावणाचा वध केला.

पंचांग आणि हनुमत्पुराणाच्याही शुद्ध कल्पनासाठी श्रीकृष्ण सत्यभामेसह रणोत्तम गेला, नरकाच्या वारांनी श्रीकृष्ण मुर्छित होऊन पडला. परंतु, सत्यभामेने नरकाद्वारावर कब कंठा खडा पडून श्रीकृष्ण नरकाद्वारावर येऊन तोच कंठ नरकाद्वारावर आणून देला. दिवस म्हणजे नरकाद्वारावर आणि विवाळांचा दुखा दिवस म्हणजे दिवाळीचा अमावास्या.

श्रीची सनातनी ५० वर्षे विकल संघट्ट हनुमत्, बुद्धासाठी आणि मारवाडी लोक हा विकल संघट्ट मानतात, क्रिस्त संघट्ट दिवाळीपासून सुरू होतो. ह्याच दिवशी विजयविलासने साजराच करायला लागतो.

[illegible]

विषाढीना दिवस हूँ कहान-धोरस भामदया दिवस संकल्प सुगंधित तेंके व उरमें खगून आंधोल

* सायमन *

सायमन राजा त्याच महात्म्य क्षोण्या, राजाने आत जाऊन राजवाडा पाहिले त्याच्या मनाचे समाधान झाले. आजपर्यंत त्याची क्षोण मोडली तेव्हा त्याला गाडीचा कोणी करू शकला नाही ते सायमनने कळव दाखविले होते. राजकुमारीला तर सायमन एक दैवपुरुषच भासला.

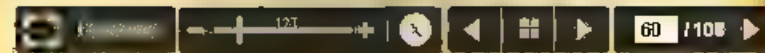
श्री, वा, ना, सोमण

होती. पण सायमन म्हणाला "घरदार सोडून कित्येक दिवस झाले. आई वडिलांना भेटून आज्याशिवाय भाड्या मनाचे सनाधान दोघार नाही. ते भाडी काळजी करीत अभावीक. म्हणून मी त्यांना भेटून येतो. मग हस समोरभ आटाने करता येईल"

राजा व राजकुमारी दोघांना सायमनचें म्हणवें रास्त वाटलें. त्यांनी सायमनच्या प्रवासाची तयारी केली. त्याच्यामोरवर दहा बारा सशस्त्र सैनिक पाठविले व ज्ञानदानें त्याला निरोप दिला.

राजपुरुषासारखा सायमन आपल्या गांठी निघाला. जहा दिक्सांवा प्रवास निर्विघ्नपणें पार पडला. दहाव्या दिवशी त्यांना एका गनांतून जावें लागलें. राजाची वेळ होती व पाऊस देखील पडूं लागला होता. सर्व वसूत गेले होते. दूर मिण मिण जळत असलेला दिवा दिसला. त्याच्या अनुरोधानें सर्व तिकडे गेले

ती एक धर्मशाळा होती. सायमननें ती रात्र त्या धर्मशाळेंत काढावयाचें ठरविलें. त्यांनीं धर्मशाळेच्या व्यवस्थापकाला जाग्य आर्हे का विचारलें. त्यानें होकार दिल्यावर सर्व उतरले व धर्मशाळेंत जें काहीं आथळ मिळालें, खाऊन सोपने. सायमन एकटा एका निराळ्या होलीत झाला होता

ती धर्मशाळा कांहीं वाटमानांची तेह्मीं भेटण्याची जागा होती धर्मशाळेचा व्यवस्थापक त्यांना सामील होता. त्याला ठरलेला वाटा मिळत असे. म्हणून तो स्वतः चोरांच्या सरदाराकडे गेला आणि चांगलें सावज फंसलें असल्याचें सांगून आला.

त्या रात्री छटेच्यानीं धर्मशाळेंत शिरून सायमनच्या बरोबरच्या लोकांना ठार करून त्यांच्याजवळ जें काहीं सोनें, चांदी व पैसे

सांपडले छट्टन नेलें सायमन बंदुकांचा आवाज ऐकून उठून बाहेर आला. पण चोरांनीं त्याच्यावर गोळी सोडली. सायमनला गोळी लागली नाही. पण त्यानें गोळी झाडल्याचें सांग केलें व निश्चेष्ट पडून राहिला. कारण त्यानें विचार केला की दहा बारा जणांशीं एकज्यानें युद्ध करणें अशक्य आहे. चोरांनीं त्याला बेमुद पडलेला पाहून त्याच्या धगावरची अंगठी व इतर क्य क्य म्हायवान वस्तू दिसल्या सर्व डबछन वेतल्या आणि निपून गेले.

सायमन चोरांना जाहूळ धिऱ्याशिवाय त्यांच्या पाठोपाठ गेला व ते कोठें जाताचा काय करतात हे सर्व पाहूं लागला. त्याला चोरांच्या गुहेत जाण्या-येण्याची चोरवाट कळली. बंदर तो आपल्या गांठी निघाला. तेथून त्याचें गांव अगदीं जवळ होतें. त्यावेळीं त्याच्या अंगावर एका फाटल्या सवण्याशिवाय दुसरे कांहीं एक नव्हतें पार्यांत घहाणा किंवा जोडा देखील नव्हता. म्हणून त्यानें संध्याकाळीं शरीर शुद्धीत लपून वसून रहावचें ठरविलें

पण गांवातले काहीं लोक रानांत लाकडें कोडावला म्हणून आले होते. त्यांनीं

सायमनला पाहून ओळखलें, त्यांनीं त्याला विचारलें—"अरे, तूं तर मोठा सेनापति झाला आहेस असें ऐकलें होतें. मग सेनापति साधेच अनबाणी व पायके कपडे घालून रानावनत कां फिरत आहेत?"

सायमन म्हणाला "तुमची थड" मला झळते. पण ही थडेची वेळ नाही. तुम्हांला मी वाटतो व दिसतो तसा गरीब नाही. दैवदुर्विस्मानें गेल्या रात्रीत माझी ही स्थिति झाली." त्यानें धडलेलें वृक्ष सांगून जिवंत घरी परत येऊं शकल्या वद्दल देवाचे आमार मानले.

ह कुडतोऱ्यानी त्याहा आपल्या गाडींत नसायल्या सांगितलें व गांवाकडे निशाले. सायमन घरी पांचला तेन्ना त्याचे वडील घरी नव्हते. त्याच्या आईच्या डोक्यांत आनंदाश्रु आले. म्हणाली “बाबू, तुका पाहून किती दिवस झाले रे!” आणि त्याला फोटाशी पसून म्हातारी वराच थळ रडली. थोडा आंग्रेज जांभरल्यावर तिला नवऱ्याच्या रागाची जाणवण झाली. म्हणून तिने मुलाला कपणी आडं लपून बसून रडायला सांगितलें. म्हणाली— “तूं आलेला कळण्यावरवीर ते तुका जीव घेतल्या शिवाय राहणार नाहींत.”

सायमनचा बाप घरी आला तेन्ना त्याला परांत थोडा फरक विसरला. सायमनच्या आईचे ओले दोळे पाहून त्याने तिला सहमून विचारलें—“काय झालें? कोण आले होते? तूं कां रडत होतीस?” सायमनची आई म्हणाली “तुम्ही रागावणार नसाल तर मी सर्व कांहीं करूं खरे सांगतें. मला कांहीं झालेलें नाहीं. सायमन घरी परत आला आहे. त्याचा मला थका बाजूने आनंद वाटत आहे. दुसऱ्या बाजूने तुमचा राग पाहून भीति वाटत आहे तुम्ही थोडा राग कमी केल्यात

तर नाहीं का चालणार? मुलाची जात, वृक्ष होणारच! म्हणून का त्याचा जीव व्यायल तयार जायचें?”

“त्या मुखासाठी का तूं इतकी रडते आहेस? त्यानें काय तुझे किंवा माझे नांव राखलें आहे? तो दिसला तर त्याला जिवंत सोडणार नाहीं. येऊं दे तर सगोर!” सायमनचा बाप म्हणाला

“तर मग माझ्या पेंतलरूनच तुम्हांला त्याला उर करच्यासाठी बानें लागेल!” सायमनची आई म्हणाली, बायकोच्या या बोलण्यानें त्याचे मन बिरघळलें म्हणाला—

“आहे कोठें तो?” त्या मुलामाला कोठे लपवून ठेवला आहेस?”

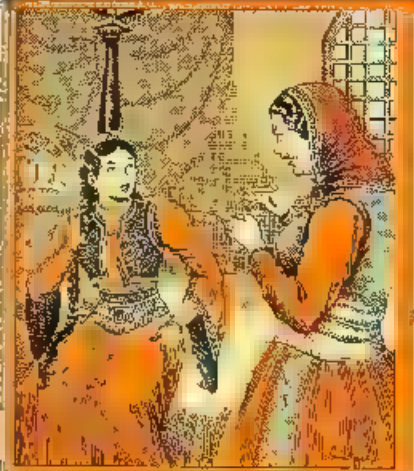
“तुम्ही शपथ घेईक्यंत मी नाहीं सांगणार. त्याच्या कंसाळाहि बका लागलेख मला लपणार नाहीं” म्हातारी म्हणाली

नवऱ्यानें वचन दिस्यावर तिनें सायमनकड बोलवून आणलें व पतीच्यासमोर त्याला आपून म्हणाली “हा तुमचा मुलगा थ्या!” सायमनच्या बापांनें मुलाला माफ केलें

आपण केलेली साहसार्ची कामे वर्षान बोलण्यानें त्याचे मन बिरघळलें म्हणाला— करून सांगण्याची इच्छा सायमनला झाली.

पण आपल्या बोलण्यावर त्यांचा विश्वास बसणार नाही असा विचार करून तो चुप बसला. आपल्याबरोबर राजाचे शिपाई आले असते व आपण आपल्या पोशाखात आला जमतां तर कदाचित्त बाबांना आपले म्हणणे खरें वाटले असतं. राजकुमारीशी आपले खज ठरले आहे ही गोष्ट सांगण्याची खुबदां त्याची छाती शाखी नाही.

सायमनला त्याच्या बडिलींनी मेंढरें व नकन्यां काढायला घेऊन जात वा म्हणून सर्व सांगून टाकले व सावध केले. तो सांगितले सायमनला राजकुमारीची फार काळजी वाटत असे तिच्या आपल्याकडून दहा बारा सैनिकांबरोबर वा धर्मशास्त्रज्ञ

काही बातमी मिळाली नाही तर ती निवाचे वरें बाईट करून घेईल. पण पुन्हा दुसरा विचार आला. आपण परत गेल्या नाही म्हणून राजकुमारी स्वस्थ बसणार नाही. ती आपला शोध काढीत आपल्या शिवाय राहणार नाही. या विचाराने त्याच्या मनाचे खोई समाधान होई तो आपला पावा राजकीन शाहालाही बसून राही.

विकडे राजकुमारीने बरेच दिवस वाट पाहिली. पण सायमन परत न आलेला पाहून तिच्या काळजी वाईट लागली. ती बडिलींची परवाबगी घेऊन काही नेकरा-चाकरांसह सायमनच्या शोधार्थ त्याच्या गांवी निवाली. ती देखील त्याच वाटेने जात होती. दहा बारा दिवसांनी तिच्या देखील त्याच धर्मशास्त्रज्ञ उतरावे लागले.

काही वेळांनी धर्मशास्त्रज्ञा नकन्यापक आपल्या साथी कुठेथोना ही आनंदाची बातमी देण्यासाठी निघून गेला. परंतु त्याच्या बाबकाळा नकन्याचे हे कुल आवडले नाही. तिने हळूच जाऊन राजकुमारीला सर्व सांगून टाकले व सावध केले. तो म्हणाला "काही दिवसांपूर्वी एक राजकुमार काळजी वाटत असे तिच्या आपल्याकडून दहा बारा सैनिकांबरोबर वा धर्मशास्त्रज्ञ

उतरून होता मारुया नकन्याने चोराना बातमी दिली व चोरानी घेऊन त्यांना खूप दडले व सर्वांना ठार केले. तो राजकुमार याच कथा निसटला मला कळले नाही."

राजकुमारीचे चित्त ते एकूण शांत झाले. तो राजकुमार सायमनच असेल तर बांचला म्हणावयाला. राजकुमारीने आपल्या सैनिकांना सांगितले सायमन कडून पडून रहावयास सांगितले. तुम्ही असावध राहण्यात तर आज आपल्यापैकी एक जण देखील जिवंत पर गाणे शक्य दिसत नाही हे देखील बघावून सांगितले."

सैनिकांनी राजकुमारीच्या आज्ञेप्रमाणे आपल्याचे सौंग केले व नुसते पडून राहिले मध्यरात्रीच्या सुमारास धर्मशास्त्रज्ञा नकन्यापकाने खुष केल्याबरोबर चोर आत शिरले परंतु सैनिक तयार होतेच त्यांनी आपापल्या तलवारी उपसल्या व सर्व चोराना ठार केले धर्मशास्त्रज्ञा नकन्यापकाला त्यांनी कैद करून बरोबर नेले. नकन्यापकाची बायकोसुद्धा राजकुमारीबरोबर निवाली. त्याच दिवशी ते सायमनच्या गांबाच्या वेशीवर जाऊन पांचले सायमन त्यावेळी आपल्या नकन्या व मेंढरें चरायला घेऊन गेला होता. त्याच्या

राजकुमारीचा आवाज राजकुमारीने हुकूमत
मोकळ्याने व ही त्याच्या अनुबोलांनी चात
लंगडी त्याने दुसऱ्या राजकुमारीला नेत
आलेली राहिली व तिच्या स्वसहासाठी
म्हणून बघण्यांना वेळून जाऊ, त्यांच्या
शिर्गांना त्याने गळरे बांधले होते. राज
कुमारी बघत जाण्याकोबर त्याने बांसीचा
झिरो बघावला आवाज काढला. त्याकोबर
बघण्यांनी दोन शाळांवर उभे राहून राज-
कुमारीला सकागी विडी. ते उभे राहून
राजकुमारीला व तिच्याकोबर आलेल्या
सैनिकांना आकर्षित करले. त्यांनी त्या
पुरातन लंगू दाखवले दिसले.

जेव्हा साकमान राजकुमारीने गिरोप वेळून
आपल्या बघण्या-मोठ्यांना जावता परत
जाऊ, मग तो पती कोहीच नोक्या नाही.
फांदी घेऊन राजकुमारी एका कोणा
शिवायकोबर साकमानच्या बापाकडे जाऊ
व त्याच्या साकमानातील उतरावला लोकी
आहे का विचारले. साकमानच्या बापाकडे
मोठे कुठे लोकी आहे वहा विचार करून
सर्वात उघड लोकी दाखविली व म्हणाला-
"जाणकी ही बरिवाकी साकमान आहे
मोठ्यांमोठ्यांसाठी नाही मग राजकुमारीने

त्याच साकमानातील उतरावले दिसल्यामुळे
त्याच जागेवर राहला. मग राजकुमारीने
आपल्या कैद्यांसाठी म्हणून बघण्या बघण्या
वेळून जाण्याला हुकूम काढून द्यावला
सांगितले. ही म्हात्माही "त्याने जाइवा
बापाकडे बरेच दिवस नोकरी केली होती.
त्याचे काम जाण्टां सर्वांना जायवले."

"हो. हो कर एक हजेर रोर आहे.
त्याला आपल्या सेवेला बाळगिले लत माझ्या
साकमानातले नसि जाईल. मी दस्तः वेळून
करे निवारपुस करून जाईल." आवाजवा
काय म्हणाला.

“पुष्कळ दिवसांनी तो समोर दिसला. म्हणून त्यालाच पाठवून या.” राजकुमारी म्हणाली

नाइलाजाने सायमनच्या बापांने सायमनला राजकुमारीच्या तैमतीला पाठवून दिले. त्या दिवशी सायमननेच तिच्या जेवणाची व्यवस्था केली. तो वाढीत असता त्याच्या हातून कावेची व चिनी मातीची भांडी खली पडून फुटून गेली त्याबद्दल त्याला राजकुमारीसमोर बापाची बोरणी खानी लागली. राजकुमारी गालातल्या गाळात हसत हाती.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी सायमन तोंड धुवायला ऊन पाशी भेजून आला. राजकुमारीने खोलीचा दरवाजा आवतून बंद करून घेतला व त्याला उंची राजवले अंगात घाळायला दिली नंतर दोघे सायमनच्या

वार् वडिलांना नमस्कार करायला निवाळी सायमनच्या वडिलांनी मुलाला ओळखले नाही व राजकुमार समजून लघून सडाम केला. राजकुमारी हंसेत म्हणाली-“तुम्ही आपल्या मुलाला ओळखले नाही वाटते ?” सायमनच्या बापांने तोंड बंद करून पाहिले व म्हणाला “हा माझ्या मुलासारखा दिसतो आहे, खरा ! पण माझा मुलगा राजकुमार कोठून असणार ?”

वडिलांना जास्त धोटाक्यात ठेवणे सायमनला बरे वाटले नाही. त्याने सर्व पूर्वित हास वर्णन करून सांगितला व म्हणाला-“वामचे लस पुरीच ठरले होते. फक्त आपल्या परवानगीसाठी थांबले होते.” नंतर सायमन आपल्या वार् वडिलांना बरोबर घेऊन राजकुमारीच्या गांवी गेला तेथे थाटामाटाने त्यांचा लस समारंभ पार पडला.

खलिफाचे डोळे उघडले

खलिफा हळूच अल रशीद यांना फार गर्व होत व त्याच्यासारखा उदार व दानी या जगात दुसरा कोणी नाही. तो नेहमी आपल्या औदार्याच्या फुलारक्या मारीत असे. एकदा त्याने आपला बजीर जाफर याच्यासमोर आपल्या धन व दीड-तीच्या विषयी स्वरूप वर्णन केले व विचारले-“बोरा, आहे का माझ्या इतका कोणी श्रीमंत व त्याचबरोबर उदार व दानी ?” खलिफा हे विसरून गेला होता की, ईश्वराने या जगांत एकाहून एक ओर पुरुष उत्पन्न केले आहेत.

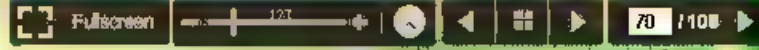
जाफरला खलिफाने इतका गर्व केलेला आवडला नाही. तो म्हणाला-“हुजूर ! आपण गौरसमज करून वेगार नसाल तर सेवक काही बोलणार आहे. ईश्वराने अनेक

ठेवून माणसाने वागावे यातच हित आहे त्याच्या कुपेशिवाय श्रीमंती येत नाही व ती टिकवणे देखील शक्य नाही. ऐहिक दुख, सदगुण, सदाचार सर्व त्या सगवताच्या रूपानेच माणसाला मिळतात. म्हणून मनुष्याने गर्व करणे बरोबर नाही. शाई आपली फळे व फुले वाखवून ताठ उभी रहात नाहीत, बांकलात, तसेच बिहान व श्रीमंत माणसाने आपल्या नस वागणुकीने त्या देवाची कृपा संपादन करावी.”

“लोक आपली प्रशंसा करतात ; पण काही तरी आशा ठेवूनच की नाही. माझा पाहण्यांत एक श्रीमंत बसचाला आहे. तो किती श्रीमंत आहे हे सांगणे मलाच काय कोणालाच शक्य नाही. त्याचे औदार्य पाहून तर मी धक्का झालो. त्याचे नाव

श्री मा न. पवन

पण खलीफा त्याच्या बोळण्याकडे दुर्लक्ष केले व जाफरला मुहंमद टाकले.

खलीफा महंमदला आला तेव्हा त्याचा लाल चेहरा पाहून त्याची बेगम जुबेदा हिने कारण विचारले. तेव्हा खलिफाने कारण सांगितले की, कोणी तरी झुल्लक माणसाला माझ्यापुढून धोमसत आणि उतार जाहे असे सांगून बजिराने आज माझा अपमान केला. मी त्याला कैदेत टाकले आहे. उघड त्याचे हाके उडवीन तेव्हा माझा आत्मा शांत होईल.

बेगम म्हणाली—“कोणतेही काम धाईत करून नंतर पश्चात्ताप करणे शाहण्या माणसाचे काम मानले जात नाही. कोणाला तरी पाठवून मध्यस्थ पाहून थायला का नाही सांगत? बजिराने म्हणजे चुकीचे ठरल्यावर त्याला अवश्य फांसी घावी.”

“बाणशी कोणाला का पाठवू? मी स्वतः जाऊन पाहून येतां,” खलीफा म्हणाला तो एका व्यापाऱ्याचा वेष करून बागदादहून निघाला आणि बसण्याला आला. यत्नाने त्याने धर्मशास्त्राच्या प्राधिकाऱ्याला उतरला त्याने धर्मशास्त्राच्या प्राधिकाऱ्याला कासिमच्या विषयी माहिती विचारली.

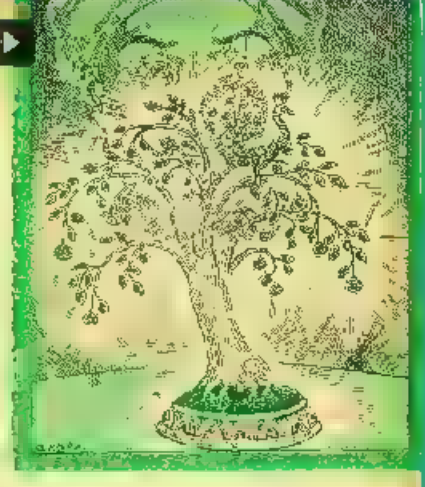
तो म्हणाला—“मारुत! त्याची फसंसा करावला माझे हे अशुभ पुण्यार नाही. त्याच्यासारखा दानी अा दुनियेत कोणी मी पाहिला नाही.”

खलीफा दुसऱ्या दिवशी वसऱ्याला पोचला. त्याने गांवातल्या लोकांना कासिमचे घर विचारले. प्रत्येक जण चकित झुदेने त्याच्याकडे पाहून विचारी—“परदेशी दित्या, कोटून आलात?” एकांनी त्याला बर दखविले.

बागदादहून कोणी व्यापारी आला आहे हे ऐकून बऱू जळ कासिम त्याच्या आतिथ्यासाठी समोरां आला, व प्रेमपूर्वक अभिवादन करून त्याला आत बौकावून घेऊन गेला.

कासिमचे घर बाहेरून तर सुंदर होतेच आतून देखील तितकेंच सुंदर होते. आत कमरूमाला दासी एकीहून एक सुंदर अणु अन्वराच होत्या. त्या खलीफासाठी रत्नयुक्त अंगुरी दाऊ व मोत्याच्या टोपण्यांत फळे घेऊन आल्या.

खलीफा व कासिम जेवणाला बसले. इतके स्वादिष्ट जेवण खलीफाने आयुष्यांत आयुष्यांत कधी केले नव्हते. जेवणावर रायनाचा

कार्यक्रम होता. खलीफाकडे देखील मोठगोटे व लाभार्थित गर्बडे होते पण त्याच्या शोभासाठी कासिमच्या घरच्या संगीताची सर कधीच आली नाही.

खलीफा गाणे ऐकण्यांत चूर झाले असता कासिम घरांत गेला व आतून एका हानात एक काडी व दुसऱ्या हातात एक रत्नयुक्त शोभते घेऊन आला. हात्याचे खोब चांदीचे होते घाने पंचूची होती त्यावर सोन्याचा एक तुंड मोठ घसलेला होता. कासिमने ते शाह खलिफाच्या समोर ठेवले खलीफा मोठाला पाहून त्याचे कौतुक करीत असता

बांदोबा

कासिमने मोराच्या डोक्याला काठीच्या टोकाने नुसता स्पर्श केला. त्याबरोबर तो मोर उडू लागला व दिवाणखान्यात हळू हळू धिपछा घालू लागला. त्याबेळी मोराच्या पिसाऱ्यातून उचराचा दास बाहेर येऊन हवेंत दस्तकून होता.

खलीफा तन्मय होऊन ते दृश्य पहात असता कासिम ते साड व तो मोर कब्रून घेऊन घरात गेला.

खलीफाला राग आला. याच मनासाची वजीर इतकी प्रभासा करित होता नाहींका ? पहा, असेच आतिथ्य करतात वाटतं ? कदा-

चित मी हें साड मागून घेईन या भीतीने म्हासीने हें झाड जात नेऊन ठेवले असतें. मी स्वतःच येऊन याच्या ओढाथोडी परोक्षा पेतली म्हणून बरे शालें. कळली खात्री उदारता ! जाफरला फांसी मिळाल्या शिवाय राहणार नाहीं !

इतक्यांत कासिम परत आला. त्याच्या बरोबर एक गुलाम मुलगा होता. त्याच्या हातांत दारूचा पेला होता. तो हिऱ्याचाच पेंस होता. त्यात अत्युत्तम दारू होती. कासिमने तो पेला खलीफाला दिला. खलीफाने दारू पिऊन पेला परत दिव्यावर पुन्हा पेला भरलेला दिसला, दोन तीनदा असेच शालें. या अक्षर सुरापानाकडे पहात खलीफा त्या साहाजी व मोराची गोष्ट पार निसरून गेला. त्याने कासीमला विचारले हा पेला काहीतरी दिव्य पेला दिसतो आहे."

"होय ! एका सिद्ध पुढ्याने तो मला दिला आहे !" म्हणत कासिमने ते अस्य सुरापान त्या मुलाच्या हातीं जात पाठवून दिलें व स्वतः देखील थरोबर गेला.

या खेपेस खलीफाला जास्तच राग आला. हा कासीम मूर्ख तरी असला पाहिजे किंवा पावी तरी नाहींतर एकेक वस्तु दाखवून ती

पुन्हा माझ्या नजरेसमोरून दूर घेऊन जाण्यांत दुसरा काय हेतू असावा ? जाफरचे दिवस परत आले वाहेत हेंच खरें. त्याला शिक्षा करीन तेव्हांच माझा मनाला शांति मिळेल.

इतक्यांत कासिम एका सुंदर दासीला बरोबर घेऊन आला. तिच्या पोशाखात मोती, रत्न व लहान खलिफाला आश्चर्य वाटलें. दासीच्या जंगावर असली वस्त्रे, त्याहून आख्याजीची गोष्ट म्हणजे ही दासी एक तऱ्हेचे वाद्य वाजवू लागली व त्याच्या सुरांत गाणें म्हणू लागली. ते गाणें ऐकून

खलीफा बर मुग्धच झाला. तो मोर व सुरा पात्र विमरून गेला व म्हणाला—"मजीब असायें तर अले."

हे शब्द कानावर पडतांच कासीम त्या दासीला घेऊन घरांत ओढून घेऊन गेला.

या वेळेस खलीफाला कमाळीचा राग आला. त्याने विचार केला की, हा सर्व वाटलें. दासीच्या जंगावर असली वस्त्रे, त्याहून आख्याजीची गोष्ट म्हणजे ही दासी करीव असावा जातां येथे राहण्यांत अर्थ नाही. म्हणून कासीम आज्ञाबरोबर खलीफा त्याला म्हणाला "तुमच्या आतिथ्यामुळे

मी कृतकृत्य झालीं आतां मला घरी जायला परवानगी द्या.”

कासीम आपल्या सन्मान्य पाहुण्याला पोचविण्यासाठी आपल्या बाहेरच्या तुर-चाड्यापर्यंत गेला. खलीफा धर्मशाळेपर्यंत पायीच चालत आला. मनांत विचार चालू होते हा सर्व देखावा आहे मोठेपणाचा. पका वस्ताद दिसतो आहे. आपला दिवाख दाखविण्यांत पटाईत. पण औदार्याची एवढी दाखवावणी एकली पण काहीं जाडळले नाहीं. कचडीचुंबक आहे. म्हण, दानी आहे, घनांसा आहे ! खोटे गेलला त्याचे फळ भोगावे लागणार आपणला.”

विचार करीत खलीफा धर्मशाळेच्या आंत पाऊल टाकतो तब तेथे दासा दासी उभे असलेले दिसले. त्यांत ती सुंदर दासी पण होती. सुरापात्र घेऊन तो मुलगा उभा

होना व ते झाड पण होते. खलीफा आश्चर्या-बरोबर एका दासीनिं लवून मुजरा केला व खलीफाच्या हातांत एक कागदाचे वेष्टोळे दिले. ते कासिमचे पत्र होते.

जाफळ आतिथ्य स्वीकारल्याबद्दल कासिमनें आपल्या सन्मान्य पाहुण्याने आभार मांडले होते व भक्तिपूर्वक पाठबिंदेल्या अस्तु आठवण म्हणून ठेवून घेण्याबद्दल नम्र विनंति केली होती. प्रथम परवानगी घेतल्याशिवाय ही मेट स्वीकारण्यासाठी चिंतनी कल्प्याचे साहस केल्याबद्दल माफीची प्रच्छा पण पत्रांत केली होती

पत्र पाहून खलीफाचे डोळे उघडले. आपण किती गैरसमज करून गेलला होता. त्याचे औदार्य व अविशिष्टकार खरोखरच अद्वितीय आहे हें जाफरचे म्हणणे सरे निघाले. [पुढे चालू.]

बालकांड

रामलक्ष्मणांना बरोबर वंऊन विश्वामित्र ऋषि ईशान्य दिशेने जाई लागले. दोघे बिचिलेला पोचले तेव्हां जनक राजानें बरा आरंभ केला होता

जनक महाराजांना कळले की त्यांचे आमंत्रण स्वीकारून विश्वामित्र ऋषी आले आहेत तेव्हां ते स्वतः गुढ शतानंद याना सोबर घेऊन विश्वामित्रांच्या मेटेस आले. त्यांनी विश्वामित्र ऋषींची विचिंत पदपूजा केली व ख्यास्त आल्याबद्दल आभार मानले.

बशाला अवून घारा विवस लागणार आहेत असे सांगून राजानें रामलक्ष्मणांचा खरोखरच ऐकण्या जोगा आहे.” नंतर परिचय करून घेतला. विश्वामित्र म्हणाले—

“दशमय राजाचे हे दोघे गुणवान पुत्र आहेत घांनीच ताटकेचा बघ करून माझा यज्ञ विविध पार पाडण्यास मदत केली.”

जनकाजाचे पुत्रेहित शतानंद हे अहल्या व गौतम यांचे चिरंजीव आहेत हे ऐकून रामा-लक्ष्मणास कौतुक वाटले. रामाच्या कपेनें माता अहल्या आपसुक झाली असल्याचे पकून शतानंद मुनींना पण जानंद झाल्य.

शतानंद मुनि रामाला म्हणाले—“तुम्ही दोघांनी विश्वामित्र ऋषींचा अनुग्रह संगदन केलात. या महापुरुषाचा जीवन वृत्तांत आहेत असे सांगून राजानें रामलक्ष्मणांचा खरोखरच ऐकण्या जोगा आहे.” नंतर त्यांनीं तेथें हजर असलेल्या सर्व ऋषीं मुनीं

समस्त रामलक्ष्मणस विध्वामित्र ऋषींचा जीवनवृत्तांत सांगितला.

“ब्रह्मदेवाचा कुशा नवाचा एक मुलगा होता. त्याला कुशनाभ नावाना मुलगा झाला. कुशनाभाचा मुलगा गांधिराज नाचे विध्वामित्र हे ज्येष्ठ वीरही व त्यांनी कित्येक वर्षे राज्य केले. एक अक्षौहिणी सैन्य घेऊन त्यांनी सर्व पृथ्वी पादाक्रांत केली व वशिष्ठ मुनींच्या आज्ञानुसार त्या आज्ञांनुसार कित्येक वर्षांनी मुने म्हणत.”

“वशिष्ठ मुनींनी विध्वामित्र व त्यांच्या बरोबर आलेल्या सर्व लोकांचा सर्व प्रकार

वात्सल्य सत्कार केला. कुशाक प्रजा ज्ञात्यावर वशिष्ठ मुनींनी विध्वामित्रांस सैन्य जेवणाचा आग्रह केला.

विध्वामित्र म्हणाले—“ब्रह्मर्षि! आपल्या रक्षणांनैच मी कृतार्थ झालो. जेवणाचा व्याग्रह कस नसे.” असे सामान विध्वामित्र उठून नाष्ट कराले. पण मुनींनी आग्रह केला व म्हणाले “या आज्ञांनुसार आपण सत्कार केल्याने कारण नाही. सर्वोपेक्षा साध्यापिण्याची तरतूद होईल.”

जसे सांगून त्यांनी अन्नक नायक काग घेऊन आज्ञा केली की, अन्न भोज्य, लेख, पानीय युक्त बहिरस मोबनाची व्यवस्था कर !” आज्ञा होताच कामधेनुने सर्वोपेक्षा जेवणाची उत्तम व्यवस्था केली

एका वर्षाच्या आश्रयाने एक अक्षौहिणी सैन्याला पच पक्षांचा जेवण लाभलेले पाहून विध्वामित्रांचे डोळे दिपून गेले हे सर्व कामधेनुच्या रूपेमुळे झालेले ऐकून विध्वामित्र वशिष्ठमुनींना म्हणाले “हे वैभव राजाच्या महासत्त्व होमते. मी आपणाकडे एक लक्ष गाई पाठवून देते” असेही राजपुत्राच्या प्रत्येक वस्तूवर राजाचा अधिकार असतो म्हणून कामधेनु पण माझीच आहे.”

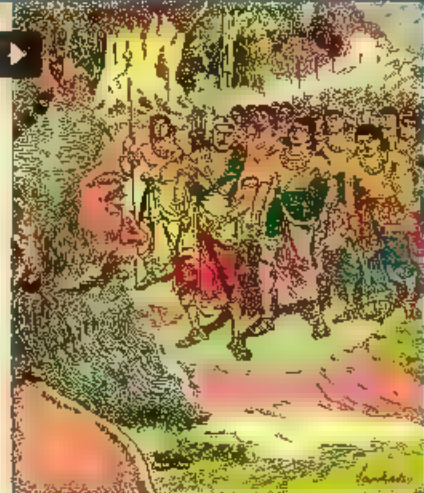
वशिष्ठमुनि म्हणाले “राजन शतकोटि गाई देखील एका कामधेनुची बरोबरी करू शकणार नाहीत. मी तपस्या करून ही मिळविली आहे, दिव्य रूपेनेच त्याचा आश्चर्याची कामे निर्विशेष पार पडत आहेत.”

विध्वामित्र म्हणाले—“आपण मागास वित्तकें सोने चावयास मी तयार आहे हिरे, माणकें जें काहीं पाहिजे असेल, मागून व्हा कर्यावर !” पण वशिष्ठमुनि शतपणे म्हणाले “मला मत्ताचा लोभ नाही स्वतः तपश्चर्या करून मी जी गाय मिळविली आहे तिची किंमत मी वनात कशी मोजू.”

तेव्हा विध्वामित्रांनी हट्टाने बलप्रयोग करून कामधेनुला नेण्याचा प्रयत्न केला कामधेनु हेवरडा फोडून वशिष्ठमुनींकडे धावत आली व म्हणाली ‘थनी हा काय अत्याचार.’

वशिष्ठ म्हणाले “माझ्याकडे सैन्य नाही. विध्वामित्राकडे एक अक्षौहिणी सैन्य आहे. त्याचा पराक्रम ऐकून पृथ्वी कांपत आहे.”

“आपली आज्ञा असेल तर हा विध्वामित्र व त्याची एक अक्षौहिणी सेनाच काय, त्यांनी विध्वामित्र व त्याचे सैन्य गाका लोभ विध्वामित्र आले तरी ने माझ्या चारी बाजूंनी घेरले.

अंगाला स्पर्श करू शकणार नाहीत.” कामधेनु म्हणाली.

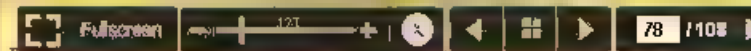
वशिष्ठ “तथास्तु” म्हणाले. कामधेनुने अंग हसविण्याबरोबर लक्षा वर्षा पडून, म्हणून वगैरे तिच्या अंगातून बाहेर आले व त्यांनी विध्वामित्राच्या सैन्याचा संहार सुरू केला.

विध्वामित्र रथात बसून दिव्यशस्त्र सोडून लावले. पण कामधेनुने शतशः कामांज, हरीत, किरात वगैरेची सट्ट केली व त्यांनी विध्वामित्र व त्याचे सैन्य गाका लोभ विध्वामित्र आले तरी ने माझ्या चारी बाजूंनी घेरले.

हे पाहून विश्वामित्राचे संभर शक्कुमार वशिष्ठ मुनींवर घांमून गेले. पण वशिष्ठ मुनींनी फक्त एकदाच हुंकार केल्याबरोबर सर्व मलम होऊन गेले. त्यांचे सैन्य देखीक मलम होऊन गेले. विश्वामित्राला स्वतःचा प्राण बाबबिण्यासाठी पळून जावे लागले.

विश्वामित्राचा एक मुलगा जिवंत उरला होता त्याला राज्य देऊन विश्वामित्र विमालय पर्वतात तपश्चर्या करण्यासाठी निघून गेले तेथे त्यांनी घोर तपश्चर्या केली व शफराळा प्रसन्न केले

शंकराने प्रत्यक्ष दर्शन देऊन विचारले-
“मला कां बोलविलेस विश्वामित्र !”
विश्वामित्र म्हणाले “देव, गीर्धर्व व राक्षस यांना पराभव करण्यास आज्ञावत्यक ही सर्व अस्त्रे मला आली. मला घनुर्वेदाचे पूर्ण ज्ञान ज्ञावे.” शंकर “तथास्तु !” म्हणून अंतर्धान पावला.

विश्वामित्र शास्त्राभूत वेऊन वशिष्ठ ऋषींच्या आज्ञांनुसार पोचले. त्यांनी आज्ञांनुसार आज्ञा मानली ऋषी व मुनी पक्षे लागले. पण पक्षी पळून गेले. सर्व आज्ञा ओपाळ झाली. तेव्हा वशिष्ठ ऋषींना राग आला. ते आपला क्रोधदेव देऊन समोर उभे राहिले. विश्वामित्रांनी लाक्षेप अस्त्रांचा प्रयोग केला. पण क्रोधदेवाचा स्पर्श होताच ते थंड गार होऊन साळी पडले.

विश्वामित्रांनी एका मागून एक शेंकडो अस्त्रे फेकली पण वशिष्ठ ऋषींच्या क्रोधदेवाने सर्व शिकून टाकली. त्यांना वशिष्ठ मुनींच्या क्रोधदेवातून ज्वाळा निघू लागल्या व अग्नि इष्टि होऊ लागली

विश्वामित्रांना तो अपमान असला वाटला. क्रोधदेवासमोर क्षत्रियांचे नळ किती टिकाव परंपार ! तर नव मी देखील अज्ञाताची प्राप्ति

करून घेणार. असे मनाशी ठावून विश्वामित्र कापि तपश्चर्या करण्यासाठी वपलीक दक्षिणेकडे निघाले. तेथे त्यांना अमुकवे व विष्णुवन्द, मधुपयःव, वदनेव व महावथ अशीं चार अवलंबे झाली.

विश्वामित्रांची तपश्चर्या पाहून ऋषदेवाने प्रत्यक्ष दर्शन दिले व म्हणाला “सर्व क्षत्रिय तुला आज्ञा आधीन झाले आहेत. तू राजर्षि झालास !”

पण राजर्षि पक्षी मिळाल्याने विश्वामित्रांचे समाधान झाले नाही. त्यांना राजर्षि व्हावयाचे होते. म्हणून त्यांनी पुन्हा तपश्चर्या सुरू केली.

त्याच वेळी इंक्ष्वाकु वंशाचा राजा त्रिशंकु याने सशरीर स्वर्ग जाण्यासाठी यज्ञ सुरू केला. त्याच्या कुल गुरूने हे अज्ञक्य जाई असे त्याला सांगितले. पण त्याचे सममान झाले नाही. म्हणून तो वशिष्ठ ऋषींच्या मुळांकडे, त्यांची मदत घेण्याच्या अपेक्षेने दक्षिणेकडे गेला. त्यांनी त्याचा जपमान करून “मूर्ख आहेस ! नास्त्या हो !” असे सांगून त्याची भर्त्सना केली.

पण त्रिशंकु स्वस्थ बसला नाही. तो म्हणाला-“तुमची नाही तर मी दुसऱ्या

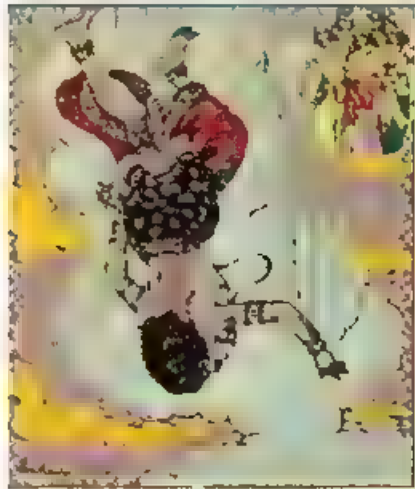
कोण्याची तरी मदत देऊन सशरीर स्वर्गात जाऊन दाखवतो, पहा !”

वशिष्ठ मुनींच्या सर्व मुलांचा त्याचा तो उद्देगपणा आकडला नाही त्यांनी त्याला सांग दिला की तू चांडाळ होशील .

शापरमुळे त्रिशंकूचे सर्व शरीर काळे कुड झाले. त्याची सर्व वस्त्रे पण काळी झाली. त्याचे सोम्याचे दागिने कोवडासारखे काळे पडले. त्याने वशिष्ठ मुनींचे शत्रु विश्वामित्र यांच्याकडे जाण्याचे ठाविले.

विश्वामित्र त्रिशंकूचे म्हणजे एकूण देऊन म्हणाले-“मी तुला आज्ञा देणारा कृपांत स्वागत

रोचता करीन !” जसे लागून विश्वामित्र
करीबीं यहाची तयारी केली. करीबी व
दुर्मीना पाचारण करण्यासाठी आरण्या
क्षिप्यांना वाठविले. बघिश्च सुवीने क्षिप्य
संगून सर्व आले. विश्वामित्रांनी त्यांना
शाप दिला

यज्ञ सुरू झाला. ११ हवि आणका देव
नाले नाहीत, विश्वामित्रांना कोव आका ते
जिखंकूळ म्हणाले “मी अगतपर्यंत ही
तपश्चर्या केली आहे ती पणस काढून तुम्हा
स्वर्गात पाठवितो.” सर्व दुर्मीसमूह जिखंकु
स्वर्गरोहण करू लागला.

परंतु ईश व इतर देवांनी त्यांना स्वर्गात
पाऊळ देऊन ठेवू दिले नाही व त्यांना
खाली ठकवले. त्यांनी पडत असता जिखंकु
ओरडला—“मुनिवर बाचवा !”

रागाच्या मरत विश्वामित्रांनी दक्षिणेकडे
एक नवीन सप्तर्षि मंडळ निर्मित केले व
म्हणाले—“ही एक नवीन स्वर्ग व नवीन
देवांची सृष्टि करीन !”

ते ऐकून देव व इति वावरले. त्यांनी
हात ओतून निष्पत्तिनांजनक मार्गना केली -
“महात्मन् ! आपणच जिखंकूला स्वर्गात
पळी आणा देता येईल !”

“ही त्यांना बचव दिले होते तुम्हा
स्वर्गीय स्वर्ग देईन. माझे वचन चुकणार
नाही.” विश्वामित्र म्हणाले.

नंतर विश्वामित्र दक्षिणेकडे पुण्य नावक
तपोवनात तपश्चर्या करू लागले

त्याच वेळी अंबरीष राजाने एक यज्ञ
आरंभ केला आणि इंद्र महेशशिव परब्रह्म
मैत्र्य देवा एवंगुरूने राजात्मक निवेदन
केले की ब्रह्मशु वरत मिळविताच बाहिजे
नाहीतर नसवि वाजा लागेल. अंबरीष
राजाला ब्रह्मशु व मित्राच्या कारणाने तो
अरुन्धीसाठी बराचसा सोपाच विषाळा

भुवनातुळ नांवाच्या पर्वतीय प्रदेशात कडीक नांवाचे एक कृषि सपत्नीक रहात असत. त्यांच्याकडे जाऊन अंबरीष राजाने त्यांच्यावर ओढवलेला पसंग सांगून काही तरी तोड सुचविण्यास विनंति केली तो म्हणाला "आपल्यालाही हीन पुत्र आहेत आपण एकाका दिलास तरी माझे कार्य पूर्ण होईल." अंबरीष म्हणाला "मोठ्या मुलाका देण्यास मी तयार नाही." त्याची पत्नी म्हणाली "मी सर्वात चाकळ्यास देण्यास तयार नाही." मधल्याचे नांव शुन शेष असे होते. तो राजाक म्हणाला-"आता आई वडिलांच्या तोंडां मला पुढील बाक्य ऐकण्याची इच्छा नाही. ते मला विकायला तयार आहेत. तू मला वेळून घेऊ."

अंबरीष उन्हात शुन शेषाचा बरोबर घेऊन निवाला, निवाऱ्यासाठी दोघे थोडा वेळ विश्रा

मित्र मुनींच्या आश्रमात थांबले विश्वामित्रांना पाहून शुन शेषने वर्षाच्या पांयांवर होटांगव घातले व रक्षण करण्यास विनंति केली

विश्वामित्र वर्षांना देवा माझी त्यानी आपल्या मुलांना म्हटले "तुमच्यापैकी एकाचे याच्याबद्दल राजासोबत जावे." एण एकाचे देखील ऐकले नाही. तेव्हा त्यानी वशिष्ठ मुनींच्या मुलांना ओ आवा दिला होता तो स्वतःच्या मुलांना दिला

नंतर विश्वामित्र वर्षांनी शुन शेषाक दोन मंत्र शिकविले. म्हणाले "बलिस्तमाला वांधण्याकर तू हे मंत्र म्हण"

शुन शेषच्या आंगला रक्त बंदन चोपडून त्याला लाल वस्त्र नेसवून बलिस्तमाला दामीने बांधण्यात आले. तेव्हा त्याने दोन्ही मंत्र म्हणले. अश्विनाराधणाने प्रत्यक्ष दर्शन देऊन दीर्घायुचा वर दिला. (पुढे चालू)

खलीफा उमर

मईमद पैमंजर यांच्या मृत्यूनंतर त्यांच्या उपदेशांचा प्रचार करण्यासाठी त्यांचा नावई अबू बकर हा पहिला खलीफा झाला. तो मुसलमानांचा धर्मगुरू होता. त्याच्यानंतर उमर अल खताब हा दुसरा खलीफा म्हणून नेमला गेला.

हाऊन अल रशीद खलीफा विषयी तर व्यापकाला ओढी फार माहिती आहेच. पण त्याच्या कोलापर्यंत खलीफा हे राजा व महाराजाप्रमाणे हक्क हक्क भोगविलासांत गुंफटं लागले होते. धार्मिक कार्यांसाठी त्यांचा वेळ जास्त करून उलट कराना प्रोत्साहन देण्यात आले लागला. परंतु पहिले खलीफा अबू बकर हे तसे नव्हते. त्याचे आचरण त्याच्या अनुयायांचा उदाहरण होईल असे होते. खलीफा उमर याचे चरित्र

देखील अबू बकर यांच्यासारखेच जगाका आदर्श असेच होते. त्यांची राहणी अगदी साधी असे. मुसलमान धर्माच्या उन्नतसाठी व प्रकाशासाठी त्यांना अनेक युद्धे करावी लागली. त्यांच्या धर्माचरणाविषयी अनेक गोष्टी सांगतात.

स्वार्थ ही वस्तूच हजरत उमर यांस नाहीत जवळती. येमनचे राज्य हस्तगत करून येतबनाबर हजरत उमर यांनी त्या राज्यांतले सर्व धन व संपत्ति मुसलमानांना समसमान वांटून दिली. त्यांत एक सुंदर कापड होई. रगाचा एकेक कपडाच प्रत्येकाच्या वाट्यास आला. हजरत उमर त्या कापडाची लुगी पाऊल घाबरू लागले.

ती लुगी नेवून हजरत उमर मदिनेच्या मशिदीत गेले. त्यांना मुसलमानांना आज्ञा

"चंदोबा"

१० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

केली—“काफिरांहीं बुद्ध करण्यास सज्ज व्हा!” तेव्हा थूफ जण उठून म्हणाला—

“आपली आज्ञा आप्णांका मान्य नाही!”

“को नाही?” हजरत उमर यांनी विचारले.

“शेमेनच्या युद्धांत मिळालेलं कापड कापण सर्वांना बांटून दिलं. सर्वांना एकेक तुकडा मिळाला मग एक ठांभी पुरेसं कापड आपल्या बाव्वाला कलें काप आलं? याचें उत्तर प्रथम मिळालं पाहिजे.” तो म्हणाला.

हजरत उमर आपला मुलगा अबदुल्ला याच्याकडे वळून म्हणाले—“प्रथम बरोबर

आहे. याचें उत्तर पण मिळालं पाहिजे.” तेव्हा अबदुल्ला उठून म्हणाला—“सुमल-मानहो! आपल्या पुढाऱ्याला कुरांची गरज होती व त्याच्या बाव्वाला आलेलें कापड थापुरेसं नव्हतें. म्हणून मी आपल्या बाव्वाचें कापड दिलें. मी जें दिलें तसतें तर हजरत उमर येथें आज येथें झकले नसते कारण, त्यांच्याकडे त्या वेलाचें एकहि कल नव्हतें.”

प्रथमचा उत्तर म्हणाला—“हजरत उमर यांनी आज्ञा खिरसावंच आहे!”

हजरत उमर हे सीरिया, मेसोपोटेमिया, इजिप्त, इराण वगैरे देश तिकून इराकमध्ये आले व त्यांनी तेथे शसरा व कृषा हीं दोन लहारे बसविळी. ते परत मदिन्याला आले तेव्हा त्यांची सर्व वस्त्रे कापून गेली होती. तेच कपडे घाळून मशिदीच्या पायऱ्यांवर असून त्यांनी प्रजेच्या फिरादी ऐकल्या. त्यांनी लहान-थोर किंवा श्रीमंत-गरीब असा भेदभाव केला नाही.

त्याच सुमाराच कौन्टिन्तोवळच्या खिस्ती ब्रमळदाराचें मदिन्याला आपला एक हेर सलिफचें धन व वैभव आणि सैन्य यांची इथेवून माहिती गुप्तरी काढून आपल्या-

साठी पाठविली होना त्याने मदिन्याला आल्यावर लोकांना विचारलें—“तुमचा राजा कोठें आहे?”

लोक म्हणाले—“आमचा राजा! तो परमेश्वर अहो आहे! त्याच्याशिवाय दुसरा कोणी राजा नाही. मात्र त्याचा एक सेवक आहे. तो त्या परबर्दीगार आळाळा जे शरण गेले आहेत त्यांचा रायक आहे. त्याला आम्ही सत्कीत म्हणतो. तो मशिदीतच नेदमी राहातो. फिरादी आम्हां कों त्यांच्या फिरादी ऐकतो व न्यायनिवाडा कातो नाहीतर तेथेंच पडून राहातो.”

हेर मशिदीपर्यंत गेला, तेथे हजरत उमर मशिदीच्या तापलेल्या दगडी पायऱ्यांवर उन्हांत पडून होते. डोक्याखाली उशी देखील नव्हती. घामाच्या धारा वहात होत्या. ते दृश्य पाहून हेर म्हणाला—“या फकिरासमोर तर मोठमोठ्या बादशहांचीं डोक्यां बमली नाहीत तरच आश्चर्य! इतक्या मोठ्या बलाख साम्राज्याचा अधिपति असून फकिरा-साखी याची राहणी!”

इराण देशाची राजधानी इस्तखर येथे होती. तेथील राजा पराश्रव झाल्यावर त्याचा राजवाडा जमीनदोस्त झाला. त्यांत कित्येक

सरदारांचा आहे, असे सांगून त्यांनी त्याचे तुकडे करविले व सरदारांना बांदून टाकले. स्वतःजवळ एक तुकडा देखील ठेवला नाही. असे सांगतात की त्यापैकी एका तुकड्याची किंमत वीस हजार दिनार मिळाली.

इराण देशाच्या इराकित सरदारांपैकी एकाचे नांव हर्शुरान असे होते. त्याने या अटीवर शस्त्र साखी ठेवले की, स्वतःचा स्वतः सांगतील त्याप्रमाणे त्याला वागविण्यात यावे. त्याला परतून दोन मुसलमान सरदार मदिराला पेऊत गेले. त्यांनी हजरत उमर यांच्यासमोर त्याला हजर केले.

हजरत उमर मशिदीच्यासमोर अंगणात फाटके कपडे घासून एका फाटपणा चढईवर बसले होते. इराणी सरदार स्वतः उत्तम वस्त्रे घालून आला होता. इतक्या मोठ्या साम्राज्याच्या अधिपतीची तो साधी राहणी पाहून अद्भुततेने त्याची मान साखी झाली. खलीफा म्हणाले—“तुझ्यासारखा श्रीमंतीचा तोरा मिनिणाऱ्यांना नेचून काळ्यासाडीत अन्नाने इस्लाम धर्माची स्थापन केली आहे.”

नंतर त्यांनी त्या सरदाराला जाडे भरडे वरडे अंगात घालायला सांगितले. सरदाराने आनंद झाला. हा गालिचा सर्व अरब तसे केव्हावर ते म्हणाले—“सर्व वैभव त्या

परवरजिगार अल्लाचे आहे !” “तर मग हें काय देखील त्या ईश्वराचेच असले पाहिजे. कारण तो तदस्थ राहिला असता तसे आमचा नश्र झाला असता. हे मी तुमचा जुना इतिहास पाहून सांगत आहे देवानेच हात विला म्हणून तुमचा बय आणि आमचा पराजय झाला.” इराण देशाचा सरदार म्हणाला.

ते ऐकून खलीफांच्या कपाळाका आख्या पडल्या. आता आपल्याला प्राणदेहाची शिक्षा होणार, अशी त्या सरदाराचा प्रीति वाटली. त्याच्या चक्याला फोरड पडली व त्याने प्यायला पणी मरितले. त्याला एका मडक्यात प्यायला पाणी देण्यात आले माहे हातात घेऊन त्याने खलिस्तंकडे एकदा पाहिले.

“सी! शंका कसली !” खलीफांनी विचारले.

“मी पाणी दिले कामताच कोणी डोकें उठवील की काय ही शंका माझ्या मनात आली आहे !” सरदार म्हणाला.

“असल्यास शंकांपासून तो बळाच तसे स्वरूप करो ! तुझे पाणी पिऊन होईपर्यंत तुझ्या कैसाला देखील थका लागणार नाही.” हजरत उमर म्हणाले.

एव सरदाराने ते पाण्याचे मडकें फोडून टाकले. तरी हजरत उमर यांनी त्याला त्याबद्दल शिक्षा केली नाही. त्याचा तो तेजस्वीपणा त्यांना कौतुकास्पद वाटला. त्याला त्यांनी सोडून दिले.

खलीफांच्या त्या औदार्याचा हमजान याच्या मनावर इतका परिणाम झाला की त्याने इस्लाम धर्म स्वीकारला. त्याला एक मोठी मानाची जागा मिळाली.

जेरुसलम नगरावर देखील मुसलमान धर्माचा अधिकार झाला होता, एव ते ख्रिस्ती धर्माचे एक क्षेत्र होते, सोमोनियस

Fullscreen

127

88 / 108

नांवाच्या धर्म गुरूचे तेव्हा आविश्य होतें तें फळत्यावर स्वतः हजरत उमर एकटे त्यांच्या भेटीसाठी मस्जिदहून जेरुसलेम येथें येले. त्यांच्या उंटासाठी एका बाजूला थिचवीत चारा होता व दुसऱ्या बाजूला खजूर. या व्यक्तिस्तः त्यांच्याजवळ एक लाकडी थाली व पाणी घ्यायचे थडें होतें. राजदिवस प्रवास करीत हजरत उमर कित्येक दिवसांनी जेरुसलेमला पोचले. वाटेत लोकांची आपसांतकौ भांडणें मिटविण्यासाठी किंवा समाज प्रार्थनेसाठी फक्त ते थांबत होते. जेरुसलेम नगराच्या स्वतंत्र्य

पत्रावर खही करून त्यांनी नगरांत प्रवेश केला.

सोफोनियस याच्यानरोन नगरांत जात असतां त्यांना एक चर्च दिसले. तेज्हां त्यांना नमाज-प्रार्थनेची आठवण झाली. सोफोनियसला त्यांनी विचारलें. नमाज-प्रार्थनेची वेळ झाली आहे. एक जागा दाखवावी. त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणें सोफोनियसने चर्च-फटेच मोट दाखविलें.

“तुमचा धर्म मला मान्य नाही. म्हणून चर्चामध्यें नमाज-प्रार्थना करणें बरोबर होणार नाही.” खलीफा म्हणाले. प्रार्थना शास्त्रावर

खलीफांनी लिमती गुरूला विचरलें—“मुघल-माननां आणली मशीद बांधायला एखादी जागा दाखवावी.”

सोफोनियस खलीफाला सुलेमानच्या तीर्थस्थळाजवळ घेऊन गेले व तेथें त्यांनी मशीद बांधायला सांगितले. तेथें एक जैकन शिळा नांवाची एक पवित्र शिळा होती. त्या शिळेवर दबड माती सांचलेली होती. ती पाहून खलीफा काहीं बोलले नाहींत. धाण उचलून त्यांनी ती दूर फेंकून दिली. नंतर ती जागा स्वच्छ करण्यांत आली व त्या जागीं उमर धांनी एक मशीद बांधविली.

ती मशीद उमर मशीद म्हणून आजपावेतो त्याच जर्गी आहे.

हजरत उमर सर्वे अगुण्यभर मक्का व मदिना या दोन नगरांतच राहाले. जुन्या व फाटक्या कपड्यांशिवाय इतर वस्त्रें त्यांनी कधी वापरली नाहींत. हातांत काठी घेऊन ते नगरांत गेज एक फेरी मारून येत व कोठें काय काय चालले आहे हें प्रत्यक्ष डोळ्यांना पाहून येत. कोठें चारी लबाडी आढळून आली कीं लगेच जागच्या जागां गुन्हेगाराला शिक्षा करीत. कोणी जडाम्य अपराध केला असेल तर त्याला ते आपल्या

दिलवारा जैनालय

पयलीने छान चोपून काडीत. एकदां ते एका गडबुन जाड होते. ती गडी गवळ्यानी होती. त्यांनी एका म्हातार्या गवळ्यानीक दुपांत पाणी आकत असतांना पकडले. त्यांनी अवळ जाऊन तिचा विचारले—“काय हे भाजी ? असली लुच्चेगिरी ! पुन्हा दुपांत पाणी घाले नका !” म्हातारीने आरली एक कवळ फेकी व पुन्हा तत्तला अपराध न काण्याचे बचन दिले.

दुसऱ्या दिवशीं खरीफा पुन्हा त्यान बाटेने निघाले. पुन्हा म्हातारीने दुपांत पाणी घाललेले पाहून म्हणाले—“म्हातारे ! कसलं तू पुन्हा करी पाणी घाल्यार नाही पाचीं कसली विली हांतीस !”

म्हातारी म्हणाली की ती खात्रीपूर्वक झपट घेऊन सांगते की ती दुपांत पाणी घाललेले नाही.

ती बोलतच होती, तितक्यांत तिची मुसळी बाहेर येऊन म्हणाली—“बाई, तू कां सोदें बोलत आहेस ! एक तर लुच्चेगिरी व त्यावर होतें ! आतां तुला कधीं माक करील का !”

ते ऐकून खरीफाच्या मनाचे समाधान झाले. ते म्हातारीस कोडींच बोलले नांदांत. पण आरला मुलगा जवळून व आकित नांदा नोकावून त्यांनी विचारले—“या मुसळीक मुसळीसो कसात तुमच्यापैकी कोण तयार आहे ? तिला की मुले होतील ती तिच्या सास्लीन मुली व मुलीन निपटील !”

आकित लुभास तयार झाला. खरीफाच्या मुसळीने एका गवळ्यानीच्या मुसळीशीं लग्न झाले.

त्यांचा नातू अब्दुल अजीज हाच पुढे खरीफा झाला. यांचे प्रसिद्ध खरीफांपैकी तो एक मानस जातो.

अरुली पर्यटकांना रोजीत खडू परत आहे. त्या पर्यटकांवर दिव्याराजें सुप्रसिद्ध जैन देवालय आहे. हे देऊळ सध्याच्या दातळी पासून ४००० फुट उंचीवर पर्यटितां बांधलेलें आहे. मध्ययुगातील कला यांत कामाज्यानी दृष्टीसोबत होतें. या देवालयालाच्या मध्यभागी एक वर्गाकार दारुण आहे. त्यांत चतुर्भुज वाहिनाबाची मूर्त आहे. याच्या उत्तरेकडील देवळांत देखील या देवता मूर्त प्रतिष्ठित केली आहे. इथिमेकडे दिगलयाचे बांधलेलें देवालय आहे. हे पावतावाचे देऊळ आहे. त्याच्या शेजारच्या देवाळांत जेविनाबाची मूर्त आहे.

आज पर्यटकांवर या जैन देवालयान्तरितिका हिंदूंनी तीर्थक्षेत्रें पण गनेक आहेत. या पर्यटकांतील प्राकृतिक दृश्यें प्रेक्षणीय आहेत. म्हणून पुष्कळ यात्रेकरूं देव-दर्शनाच्या निमित्तें यात पर्यटान्ती सरक करपलस येतात.

